

CSOPJÁK ATTILA

**A
GYÚJTOGATÓ
FIA**

Elbeszélés

I.

A büntett és bűnhődés

Elmúlt az éjfél. A toronyóra elverte a tizenkettőt. Sűrű fellegek takarják el a csillagos eget, koromsötétség borul a széles vidékre. Még a csárda ivószobájában is eloltották a mécsest s nyugalomra hajtják fejüket a dolgozók és dologtalanok egyaránt. Ember és állat alszik, csak a rezgőnyárfa leveleinek susogása zavarja meg a mély csendet.

Egyszerre a fekete éjszakában fényes pont támad, mely mindig nagyobbra nőve, nemsokára világospirosra festi be a tájat.

A síri csendet előbb csak néhány kiáltás, később zűrzavaros beszéd, utóbb sikoltozó rémes hangok váltják fel.

Egy ember fut eszeveszetten a kerteken túl, üldözőbe vette egy másik s a falu végéri mindketten kimerülve, összerogynak. Megkondult a vészharang és ijesztően utánozta az óra ütéseit, rendetlen szünetekkel, majd gyorsan, majd meglassítva teljesítvén serkentő feladatát.

Tűz van a faluban! Kondor Mihályék háza ég!

A falusiak édes álmaikból felveretve gyorsan siettek a vész helyére s vedrekkel, kupákkal igyekeztek harcolni a veszedelem ellen. Egyik része a szomszéd házak fedelét lepte el, nyomban elfojtván vízbe áztatott rongyokkal a leeső sziporkákat, más része a ház belsejéből igyekezett kimenteni, amit lehetett, míg a harmadik része az ólakban lévő állatok kiszabadításával foglalkozott.

- Holla! Itt a gyújtogató - szólalt meg egy erős hang a falu végéről - segítség!

Egy tömeg ember rohant a hang felé s nemsokára üvöltve rivalgva tért vissza a gyújtogatóval; mindenki felismerte őt. Garati Dániel falusi gazda volt.

- Üssétek agyon!

- Dobjátok a tűzbe! - hallatszék mindenfelől s a nép borzasztó ítéletet mondott felette. Ütötték, verték, míg a tűzhöz értek vele s ott négy ember a levegőbe emelte, hogy egy vezényszóra bedobják a ház üszkei közé.

- Megálljatok! - kiáltá ekkor az ott termett bíró -, ti nem lesztek hóhérok, a rögtönítélő bíróság úgy is végez vele.

S Garati Dánielt megkötözve, bilincsre verve a bíró pincéjébe zárták.

A felgyújtott ház teteje már leégett s a lángok már a belső gerendázaton hatoltak be.

- Hagyjátok, ami még bent van - kiáltanak többen -, mert a padlás szakadozni kezd.

- Égi irgalom!,- sikolt közbe Kondorné-, kis Böskénk bennrekedt, ott van a kemence mögötti zugban, a kis teknőben; ha van bennetek szív, mentsétek ki vagy bocsássatok engem!

Kondor, a gyermek apja, e szavakra kétségbeesetten az égő házba rohant, megtalálta a gyermeket, kiadta az ablakon s azután ő is kiugrott utána, de ugyanekkor egy gerenda leszakadt s maga alá nyomta őt.

Mikor kiszabadították, már félig halva volt, egy rémítő seb lett teste; a háta nyakától a derekáig csontig égett.

Néhány nap múlva nagy feladat várt a törvényszékre, ítéletet kellett mondani a vádlott felett.

Garati összetörve, összeesve gubbasztott bírái előtt, rettenetes végét előre látta.

- Kendet rajt' kapták a gyűjtogatáson - szólott hozzá komoly hangon a törvényszék elnöke-, bevallja őszintén bűnét?

- Igenis bevallom, válaszolt amaz, - elbeszélem a történetet elejétől a végig, méltóztassanak meghallgatni. Kicsinyen kezdődött s ment a legnagyobbig: az én lelkem veszedelméig. Egy fiam van nekem, Pista a neve, tizennyolc éves múlt e nyáron. A csárdában mulatott a többi legénnyel húsvét másodnapján s nem tudom miből

kezdődött, de ökörléte civódásba elegyedtek a legények. Kondor Mihály, mint községi esküdt, közibük keveredett és csendre intette őket, de nem békés szóval, hanem ütlegekkel. Fiamat is arcul csapta kétszer egymás után, pedig mondják, nem volt része a zenebonában. Ha fiam békén túri el a sértést, tán most én sem ülök itt e szégyenpadon. Fiam azonban haragra gyulladva a méltatlanságon, visszaadta a csapást szint' annyiszor neki. Mire a legénység vérszemet kapott és elverte Kondor uramat kegyetlenül. Erre aztán, mint főcinkos, fiam lett bevádolva s később tömlőre ítélve, hol két hónapon át szenvedte büntetését. Fáj ez apai szívemnek, mert bemocskolni láttam gyermekem legszebb ifjúsága életét s azért egy ízben erősen kifakadtam Kondor ellen, amiért olyan bánatot hozott reám. De ő még szidalomra fakadt s azt mondá, hogy nem kár ilyen bitangéért. Elöntött az epe, arcul vágtam őt szavaiért s megbüntettek engem is 50 forintra. Özvegy ember vagyok, házasodni akartam s kiszemeltem már egy menyecskét életpárul. A lakodalmi költségekre gyűjték néhány forintot s ekkor e pénzt vitték el bírság fejében. Emiatt el kellett halasztanom a lagzit s később Kondor atyafisága leszólta tőlem menyasszonyomat. Bosszút főzött fejem, nem hagyott nyugodni haragom, belém bújt a sátán s én Kondor megrontásán gondolkodtam nappal és éjjel. Megtudtam, hogy elmulasztotta biztosítani házát, láttam, hogy csűrrebe gyűjtötte életneműjét s azt mondá nekem egy sugallat: Haj! ha most csóvát tennél a szalmafedőbe, Kondorékra a keservek keserve borulna. Amit a gonosz sugallat lelkembe erőszakolt, kezem megtette. Beleestem a bűnbe, melyből egyedül a Mindenható irtalma ment ki.

A törvényszék Garatit kötél általi halára ítélte, a hóhér már megérkezett, s harmadnapra a kivégzést véghez kellett vinnie.

Addig kitétték az elítéltet a siralomházba. Fia éppen ezen időben szabadult ki börtönéből s megengedték neki, hogy meglátogassa édesatyját.

Szomorú találkozás.

A fiú lassan, félénken lépett a siralomházba, mintha nem bízna erejében, hogy megpillantva szülejét, össze nem roskasztja-e őt annak szemlélete, az apa pedig összerezzen, mikor fiát belépni látta s kínosan összegörnyedve a fal felé fordult.

- Édesapám! - szólalt Pista síró hangon.

És az elítélt visszafordult, elfeledte néhány percre állapotát, mert az apai érzet vett erőt rajta mindenekfelett.

- Édes fiam!

Azután felemelkedett ülőhelyéről, átkarolta gyermekét mind a két kezével, keblére bocsátotta forró fejét és ott pihentette azt sokáig, hogy annak gyermeki szereteténél melengesse fel saját keblét, melyet vastag jégkéreg takart, a kétség, a borzadály, az átok, a gyalázat fagyos hidege.

- Nem fekszem halálos ágyon - mondó egy idő múlva -, mégis haldoklom; nem zúzta össze testemet a betegség, mégis meg fogok halni. Búcsúzni jöttél hozzám ugye s egyúttal talán kikérni szülői áldásomat. A búcsú mindkettőnk kínjait nagyobbítja, áldást pedig nem adhat kárhozott kezem.

- Én voltam első oka kelmed bukásának - szóla a fiú - miattam szenvedni e büntetést; oh, meg tud-e bocsátani?

- Meg, hiszen mindig jó gyermek voltál, bár a Mindenható szintűgy megbocsátaná az én vétkeimet, de én nem voltam folyton jó gyermeke. S azért én rettegek attól a sírgödörtől, mely örök sötétséget tart fel számomra. Ma hallottam, hogy Kondor Mihály halálán van; mi tehát találkozzunk a másvilágon és azt súgja lelkemnek valami, hogy Kondor öt kis árvája zokog siralmasan, éhségtől elgémberedett kezeiket kenyér után nyújtogatják keservesen, meztelen földön a hidegtől rázva óbégatnak fájdalmasan és e zokogás áthallik a fekete földbe, mire atyjok megfordul koporsójában, nyög, vajúdik epesztő kínjában, nyöszörgése pedig a földön át terjeng egész az én síromig, felver, zaklat s én hallom folyton-folyton; nincs nyugodalmam, nincs pihenésem soha, soha.

- Vigasztalódjék, édesapám, a földbe csak a holttest jut, lelke megszabadul attól.

- Úgy lesz-e? Én félek, haj! Csak még egy hónapig lehetnék szabad s tehetnék akaratom szerint, másképpen várnám a halált.

- Itt vagyok én, megteszem én is.

- Tedd meg hát és válts ki engem a kárhozatból, amaz árvák gondja foglalja el gondolataidat, érted? Ha megtetted, megmentettél engemet, mert...

- Az Isten irgalma nagy és végtelen. - Ugye az?

-S ha majd engem is kiszólít az Úr, örömben találkozunk.

- Hiszed-e?

- Hiszem.

- Én is, most már én is. A kereszten függő Megváltó értem is kiontottá vérét. Oh, mintha egy malomkő esett volna le szívemről, úgy megkönnyebbültem. Emlékezzél szavaidra, te felépítéd azt, amit apád lerombolt.

Másnap korán reggel felállították a bitófát, Garatit elővezették végső földi útjára; ingadozva ment bár, de szó nélkül engedelmeskedett a hóhérnak, ki hamar végzett vele.

Tíz perc múlva megszűnt élni.

A lelkész imát mondott holtteste felett, azután betették a földbe, betakarták göröngyökkel s később már csak egy kicsi keresztke jelölte helyét az akasztott ember porhüvelyének.

Garati Pista a kivégzés előtti nap estéjén hazament. Benyitott a szobába, leült a székre és némán maga elé bámult. Olyan rideg, olyan sivár volt körülötte minden. Nincs kihez egy szót szólni, nincs kitől egy kis enyhülést nyerni. Keserves merengés után ruhástól az ágyba feküdt és arcát a vánkosba temette.

De nem tudott nyugodni, álom nem jött szeméire. Maga előtt látta folyton remegő atyját, hallotta esdeklő szavait és megjelent lelke előtt a hóhér kegyetlen alakja. Bármint erőltette magát, nem tudott e képektől szabadulni. Felugrott hát ágyáról és a szobában jajgatva fel és alá járt. Majd térdeire esett és felkiáltott:

- Óh, ki segít rajtam? Én Istenem légy irgalmas nékem, mert bűnös, rettenetes bűnös vagyok, hiszen miattam került atyám a bitófára.

Szemeit az ég felé emelte és ekkor megpillantotta azt a nagy bőrkötésű könyvet, mely a mestergerendán volt. Felkelt és levette

onnan. A könyvet egészen ellepte a por, nem olvasott abból senki édesanyja halála óta.

- Óh, édesanyámnak drága könyve - szolt Pista meghatottan -, ebből olvasott ő minden nap egy keveset, vasárnaponként pedig maga mellé ültetett és tanítás tartott nekem belőle. Édesanyám drága szent bibliája. Kedves jó napok, édes órák, gyönyörűséges szavak, hová lettetek. Édes jó anyám, drága anyám, ha kelmed élne, nem jutottunk volna ilyen nyomorúságba! De nem hallgattam megbecsülhetetlen szavait. Mennyire intett a rossz társaságtól és én mégis belekeveredtem. Azt hittem, hogy legénykednem kell mint másnak, pedig édesanyám sokszor rámutatott a keskeny útra. Megérdemeltem büntetésemet, mert nem hallgattam intő szavaira. Ez a por a könyvön is tanúbizonyságot tesz ellenem, hiszen nem nyitottam fel két év óta egyszer sem.

Pista elkezdett sírni, majd térdeire esett és karjain nyugtatva homlokát, sokáig zokogott. Az asztalon gyertya égett, előtte feküdt a vastag könyv, a szentírás Vulgata kiadásban. Felnyitotta és olvasott belőle:

„Könyörülj rajtam Isten! nagy irgalmasságod szerint és könyörületességednek sokasága szerint töröld el bűneimet. Moss meg engem teljesen bűneimtől és vétkeimtől tisztíts meg engem. Mert hamisságomat megismerem és vétkem előttem vagyon szüntelen.” (Zsolt. 50. rész, 3-5. Vulg.)

Pista ég felé tekintett, mintha választ várna, azután lehajtotta fejét és a könyvben lapozott. Szemei ezen szavakon akadtak meg: „Ha bűneitek oly veresek is, mint a karmazsin, fehérek lesznek, mint a hó.” (Ézsaiás pr. k. 1. r. 18. v.)

- Az én bűneim is veresek és nehezek, agyonnyomnak, ah ki old fel alólok, ki nyugtatja meg lelkemet!

Ekkor eszébe jutott valami és keresni kezdett a könyvben.

- Édesanyám gyakran mutatta nékem, az újszövetségi szentírásban van, igen, ah máris megtaláltam. -És olvasta a felkeresett helyet:

- „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik elfáradtatok és terhelve vagytok és én megnyugtatlak titeket. Vegyétek magatokra az én igá-

mat és tanuljátok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű és találtak nyugodalmat lelketeknek. Mert ez én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű.” (Máté ev. 11. r. 28-30. v.)

Pista felkiáltott:

- Uram, fel akarom venni igádat, csak vedd le terhemet!

Még egy ideig olvasott, azután levetkőzött és ágyba feküdt. Édes álom lepte meg. Álmában édesanyja mellette ült és kedvesen csevegett vele.

II.

A néma gyermek

Kivégezték a gyújtogatót és aznap temették Kondor Mihályt is. Nagy temetés volt, zúgtak a harangok, sírt a halotti gyülekezet kicsinytől nagyig. Garati Pista szintén jelen volt. A halotti közönség a temetés tartama alatt nem figyelt reá, de azután a temetőből hazajövet füle hallatára gúnyt és megvetést szórt ellene kíméletlenül.

- Nézzétek - mondá egyik-másik - itt megy a gonosztevő ivadéka; oly korán tért haza apja akasztásáról? Vajon hogy érzi magát a veszedelem okozója, lesz-e nyugodt órája eme faluban, hol elfordul tőle a legutolsó cigány suhanc is. Nem fog-e kiégni szeme, mikor odapillant a kormos, üszkös tűzhely felé?

Pista hallgatott. Mit szóljon a csúfolódóknak, hisz' ha mentené magát, sem használna semmit.

Kiskorú volt, gyámot kellett kinevezni részére, mert anyja után meglehetősen örökség szállott reá. Apjának nem volt csak öt hold földje, melyre a törvényszék rátette kezét, hogy a bűnügyi eljárás költségeit kikerítse, s ami marad, azt Kondor özvegyének és árváinak kárpótlásul juttassa. A faluban nem vállalkozott keresztény ember, ki Pista felett a gyámságot elvállalta volna, senki sem akart az

elátkozottnak gondviselőjévé válni, mígnem a korcsmáros s egyúttal vegyesárus zsidó, a nagyszakállú Áron rászánta magát.

Kondor Mihály özvegyének és az árváknak pedig nemsokára keserves napokat kellett érnük. Sajnálkozott ugyan felettük mindenki, de valósággal nem segített rajtuk senki.

A ház földig égett, a csűr és minden benne volt életnemű tönkre ment, marháinak fele a tűz következtében elhullott, nem maradt tehát annyi sem, mennyi négy-öt heti szükségletet fedezhetett volna.

Kondorné bátyja, Rácsos Ferenc uram, egy kis szoba-konyhát átengedett a családnak, egyebet nem adhatott, mert maga is. szegény volt.

Eleinte gyűjtöttek számukra némi eleséget, míg a nép élénk emlékezetében volt a tüzeset, később azonban másféle újdonságok elfordították róluk a figyelmet.

Az özvegy küzdött, fáradott, napszámba járt, hanem öt gyermekére elegendőt keresni mégsem bírt, mert szopós gyermeke felettel akadályozta őt munkájában.

Mikor egy-egy ember látta a nyomorgó családot, megújult száján az átok és halmozott szitkot szitokra Pista ellen.

Pista különben keveset tartózkodott falujában. Többnyire csak szombaton este tért haza, mert a hétnek hat napját távol töltötte, ahol a vízszabályozásnál dolgozott, még pedig szorgalommal és kitartással. Munkatársai alig mérközhettek vele. Takarékosan élt, nem ivott, nem mulatott, nem adott ki pénzt, csak a legszükségesebbre, sőt ételneműje is oly egyszerű volt, hogy társai böjtös Istvánnak nevezték el.

Ilyetén hat hét alatt képes volt 35 forintot megtakarítani. Mikor megolvasta pénzét s betette erszényébe, hosszan elgondolkozott, mintha valamin törné az eszét, azután csendesesen imát rebegett, mint-ha valami nagyobb tervéhez Isten segedelmét kérte volna.

Volt Kondornének egy tizenkét éves süketnéma fia. Emez egyel többet állott ki valamennyinél, mert még a kicsinyeket is sok-

kal könnyebben elcsendesítette, mint ezt, ki nem értette őt és háborgott, dühöngött, ha nem kapott annyit, amiből jóllakhatott.

Az özvegy sokat kesergett e fiú felett, nem képzelte volna, mire lehet jó néha a néma gyermek, de Pista éppen ennek nyomorék voltát tudta felhasználni céljai elérésére.

Vasárnap délelőttjén történt, midőn az emberek az isteni tiszteleten voltak. Pista óvatosan körülkerülte a templom udvarát és kereste a néma gyermeket, kit nemsokára egy külső falazat szegletzugában megtalált, hol kavicsal játszadozott a homokban. Távolról fényes krajcárt mutatott neki s azzal elég ügyesen kicsalta a kertek mögé, egy fás helyre, hol senki sem láthatta őket. Ott előbb jól tartotta cukorral és igyekezett elegendően megbarátkozni vele. Azután jelekkel tudtára adá, kerítene neki hazuról valami könyvet. A saját imakönyvét mutogatta, mire a gyermek integetett, hogy érti őt. Haza is futott mindjárt, bemászott az ablakon és néhány perc múlva visszatért az apja bibliájával. Ekkor Pista már készen tartotta a bankócsomót, mit hatheti munkájával megkeresett, ezt szépen betette a bibliába és visszaadta a gyermeknek, mutatván neki, hogy vigye vissza, ahonnan elhozta. Tenyerét szájára illesztette, ami hallgatást jelentett s egyúttal zsemlyét mutatott neki. Jutalomképpen fenntartva, ha megbízatását pontosan teljesíteni fogja.

Megértette ezt is a gyermek és sietett vissza a bibliával, de ekkor anyja már hazajött a templomból és a tűzhely körül sürgölődött a közös pitvarban. Nem igen figyelt a fiúra, hoz-e magával valamit. A gyermek azonban annál inkább titkolódzott, lajbija alá dugta a könyvet s úgy látszott alkalmas időre várt, visszahelyezni azt előbbi helyére. Mikor biztosnak érezte magát, az asztalra kúszott és tuszkolta befelé a bibliát a mestergerenda alá. De épp akkor jött anyja, a gyermek sietett, sietségében félrebillent, a könyv a földre esett, nagyot csappant és a bankócsomó egy része kiszóródott belőle.

- Mit míveltél megint gazfickó? - kiálta reá Kondorné s felé rohant, hogy megtépje haját, de a következő pillanatban mereven megállott és nézte, nézte - csoda történt-e vagy mi?

Hol vette magát ez a pénz, égből pottyant vagy a barna föld dobta ki?

Nem mert lehajolni utána s gondolkodott. Egyszerre eszébe jutott, hogy hátha a bibliában volt. Felvette a könyvet s lapjai között csakugyan talált még többet is. Felszedte mohón az egészet és csak akkor sikoltott örömeiben, mégpedig oly nagyot, hogy bátyja háznépe mind befutott.

- Nézd, nézd! - kiáltott bátyja felé - boldogult Mihályom megmentett bibliájában pénzt találtam. Ez a gyermek leverte a mestergerendáról s ekkor a bankók kihullottak belőle.

- Az ám - válaszolta a bátyja - s minekünk nem jutott eszünkbe belenézni halála után.

- Hogy nem említette halálos ágyán?

- Elfeledkezett róla, a veszedelem és kínok kizavarták fejéből. No de hála Istennek, hogy megvan, idejében jó, jó volna tízszer anynyi.

- Bizony idején jó - mondó az özvegy, örömeiben könnyeket hullatva -, három éjjel nem tudtam aludni a gondtól. Itt van az ősz dereka, gyermekeimnek sem külső ruházatjuk, sem fehérneműjük nincsen, odaégett minden, mert a padláson valónak kiterítve holmijaink a szerencsétlen éjszakán. Élésládám szintén üres, apró marháim kivesztek, zsiradékra egy malacom sincsen, jaj mihez is fogtam volna most ínséges özvegységemben, ha a jó Isten meg nem emlékezik rólam.

A hír gyorsan szétfutott a faluban s így tudta meg Pista is, milyen remekül sikerült terve. Még azon nap átadta a néma gyerekek jutalmul a zsemlyét s ráadásul melléje egy szép gyermekostort.

Régen nem aludt Pista oly édesen, mint emez éjjel. Álmában látta atyját, ki hozzájött, nem eltorzult arccal, mint máskor, hanem szelíden, elégedetten s megcirógatta fejét. A következő napokban újra munkába állott, újra dolgozott úgy, mint előbb. Szakmányos társai korholták, hogy keveset törődik egészségével, túlfeszíti erejét, fukaron összerakosgatja krajcárjait, mintha bizony legalább öt neveletlen gyermekre kellene keresnie, pedig hát sem kicsinyje, sem

nagyja. Csak ő tudta, kinek az öt árvájára kell fáradnia s hogy ő ha nyíltan nem is, de titokban valóságos gondozó atyjok.

A töltésépítés még négy hétig tartott, szerencsére bevégezték, mert a legény tovább ki nem bírta volna. Lesoványodott, tenyerének bőre megvastagodott és szétpattogzott az erős munkától.

Odahaza korcsmáros gyámja kérdőre vonta őt, mit keresett tíz hét alatt? Ő egy szűrt mutatott elő, ami legfeljebb tíz forintot ért, egyébről nem tudott beszámolni.

- Hát készpénzt nem takarítottál meg? - kérde őt Áron.

- Azt is egy keveset.

- Lássam hát.

- Nincs nálam mind.

- Mert elköltötted ugye? Haj, fiam, másképpen kell ám gazdálkodni, juthatott volna keresményedből egy pár forint a takarékpénztárba is, de te szereted a torkodat s alkalmasint a szép muzsikaszőt; nem ebből él az ember, jó nézni a hátsó kerékre is, elmaradhatt volna a dínom-dánom farsang napjaira, akkor van annak ideje.

Hagyta őt beszélni a legény s nyugodtan hallgatta a meg nem érdemelt pirongatást. Az ítélt a maga eszejárása szerint, őt pedig ítélte saját lelkiismerete. Nem mondhatta azonban, hogy lelkiismeretén kívül nem lett volna más jó barátja. Az a néma gyermek őt leste mindenütt s hozzáfurakodot, mihelyt szerét tehet; úgy megszerette, hogy teljesítette volna minden parancsát, ha mindjárt tűzbe, vízbe kellett volna is ugrania.

Atyja nagy lajbiját viselte magán a gyermek, mely térdén alul ért s kezén háromszorosan kellett felgyűrni az ujjakat.

Egy napon bevitte őt házába, levettette vele a nagy ujjast, s a kamarába küldte őt fát fűrészelni. Addig ő a lajbi belését melle táján felhasította, egy vastag papirosba keményre csavarva, nyolc forintot tett belé s az egészet szépen ismét összevarrta. Azután ráadta a fiúra.

Már útközben is nyugtalan volt a gyermek. Valami nyomta a mellét. Otthon, evés közben ide-oda tologatta a ruhadarabot. Utoljára is feltűnt anyjának ez a tapogatózás, de azt gondolta, hogy talán viszket neki a hóna alatt. Megvizsgálta a testét és nem talált rajta

semmi feltűnőt. Másnap a fiú maga mutatta meg a csomót, mely szorítja.

-Bizony, bizony van valami benne - gondolkodék az özvegy - alkalmasint a gypjú torlódott össze, hanem hát susog. Nini, varrás is látszik.

Hamar felfejtette a bélést.

És azon nap megint híre ment, hogy Kondorné pénzt talált a férje lajbijában. Az a boldogult Kondor titkolódzó ember volt, talán felesége elől dugta úgy a pénzt?

Nagyon sokan, de különösen az öreg asszonyok azt tanácsolták, hogy ki kell szorgosan kutatni mindennemű hátramaradt holmit, mert rengeteg pénz rejtőzhetik azokban. Ki is kutattak minden holmit, de nem került azokból egy árva krajcár sem.

III.

Az első kemény próba

Hideg őszi idő járt, csípős szél fújdogált. A vándormadara elköltöztek régen, a fák lehullatták már sárgult leveleiket s kopasz ágaikon csak az éhes verebek serege csiripelt. Azon időszak, mikor a medve bevonul odujába, a morga téli álomba merül, a denevérek összebújnak. Mikor a városbeli gazdagok beköltöznek nyári lakásaikról, a polgárnép fát vásárol, meleg öltönybe öltözik, külső ablakkal cseréli fel a fatáblát.

Hát az elhagyatottak hogyan néznek a tél elébe? Ki gondoskodik azokról? Fára, meleg öltönyre, de még száraz lakásra sincsen pénzük. Azokról gondoskodik a jó Isten, ha a tél csípős kezét el is kell szenvedniük, megmilliomszorozva feltalálják azt, amit itten túréssel nélkülöztek.

Kondornének szintén magának kellett gondoskodnia melegítőről, elindult hát korán reggel az erdőre, rózsét szedni s addig az aj-

tót gyermekeire csukta. Legalább egy hétig kell majd ismételnie ezt az utat, míg annyit bír összehordani, hogy elegendő legyen hat hétig tüzelni belőle.

Tíz óra felé járt az idő, mikor hazafelé kullogott, Pista a megromgált háza tetejét igazgatta és látta az özvegyet csomagjával görnyedezve ballagni. Ez is látta őt s feléje tekintve keservesen sóhajtott. A hangos sóhajtott felvitte a szél és a legény megértette.

Szemeivel figyelmesen kísérte az özvegyet a háztetőről, ahonét beláthatott egészen a szállásáig. Azt akarta kilesni, hova teszi le csomagját és látta, hogy a ház és a marhaól közötti hézagba rakogatja le.

Pista határozott. Estefelé kötelet vett magához, egy lámpást, gyufát és elindult az erdőbe. Itt szedte a rőzsét hamarosan, s mikor már jókora halmazt gyűjtött, hátára emelve, a faluba vitte.

Nagy feladat várt reá. Az éj ugyan sötét volt, de azért vigyáznia kellett, hogy senki meg ne lássa. Körülkerülte a falut, a patak pallóján nem mert keresztülmenni, nehogy találkozzék valakivel, átgázolta hát a vizet, és bujkálva, kertek kerítése alatt osonva, hosszú és fáradságos úton végre sikerült neki azon udvarba jutni, hol az özvegy és gyermekei tartózkodtak.

A kutya hosszút vonított, a falu többi kutyái hasonló feleletet adtak. Rácsos uram kijött a házból széjjelnézni s kicsiny híja, hogy Pistát ott nem kapta. De szerencsére nem vette őt észre az ember s így azután kiönthette csomagját azon hézagba, hol a többi rőzse már le volt rakva.

E tettét ismételte más- és harmadnap, amikor elővigyázatból zsíros kenyeret hozott magával, hogy a Sajó kutyát elhallgattassa.

Kondorné három nap múlva meg volt elégedve a rőzsehal-mazzal, ez kitart karácsony utánig, nem fáradt most többször az erdőbe. Bátyja, Rácsos el sem akarta hinni, hogy ez az asszony szedte össze a tömérdék fát, mely alig fért volna egy szekérre.

- Haj bizony - mondá a nő -, izzadtam is eleget, majd összerokadtam, míg haza hordtam, de megsegített a jó Isten.

Ezután elmúlt vagy tizennyolc nap. Pista sejtette, hogy a rőzse fogyóban lehet s meg akarta idején szaporítani. Újból kiment az erdőre, és mint előbbi napokban, nagy fáradtsággal elhozta a fát. A zsíros kenyeret sem felejtette le, sőt jókora adagot dobott a Sajónak, hogy legyen mivel elmulatnia, míg ő elrendezi a gallyfát.

Hanem éppen ez vált veszedelmére, mert a szomszéd kutyája megérezte a jó szagot és részt formált a vendégséghez. A Sajó pedig nem akart engedni a maga jussából. Ezen aztán összemarakodtak. No de mindez még hagyján lett volna, ha a bakter bele nem avatja magát, ki a kutyák marakodásából rosszat sejtve, az udvarba került.

Pista már lerakta rőzséjét és visszaindult csendesen, mikor szemben találta magát a bakterral. Gyorsan a sövény alá bújtt, hanem későn. A bakter szüre alól kivont lámpással megvilágította a helyet és felismerte őt.

- Ne bántson, Laci bátya - esdekelt neki a legény -, hagyjon elszaladni, holnap bevallok magának mindent.

- Nem úgy verik ám a cigányt; apád is így bujdosott ama éjjelen, bezzeg több embert nem fogtok ti koldussá tenni!

A zajra előfutott a szomszédtság és megfogták Pistát. Mindenki kérdezte, mindenki egyszerre tudni akarta, mit keresett ő éjnek idején a más portáján. Kijutott neki bőven a nem éppen megtisztelő szóból és ütlegekből, különösen Rácsos uram nem kímélte a tenyerét és öklét.

Amidőn a bíró házához értek, már dagadt volt az arca, kékfoltos a háta és összeverve minden tagja.

Csömöri Bálint uram, a falu bírása, felkelt ágyából és mindjárt vallasára fogta őt, kérdéseket tett fel, melyekre az nem válaszolt vagy csak annyit felelt, hogy:

- Nem tettem semmi rosszat.

Fenyegették, rémítgették, sőt később fiatalságát emlegetve, kérni is kezdték, vallaná be őszintén járása okát, de mindhiába.

- Szeretőd van a környéken és eltévesztetted az udvart?

- Nincs nekem szeretőm.

- Indultál valahová és rövidebb úton a Rácsosék kertjén akartál átmenni?

- Nem akartam én senkihez sem menni.

Nem bírtak boldogulni velem, becsukták hát a pincébe, hogy másnap a járásbírószákhöz elvisszadják.

Ott töltötte az éjszakát nyirkos falak között, egy rozszal szalmazsákban, ócska pokróc alatt. Egész éjjel nem hunyta be szemét, virrasztva imádkozott. Ha rosszat tett, megszenvedti szívesen, ha jót tett, kötelességet rótt le.

De a nagy teherhordástól, a hosszú úttól, meg a többi fáradtságtól és kínzástól megcsomajazott s reggel felé gyötörte őt nagyon a szomj. Reggel kitekintett a tallérmagyságú ajtónyíláson és könnyörgött:

- Víz, víz! A börtön ajtaja előtt ült a bakter s gúnyosan odakiáltott:

-Majd ha vallani fogsz.

Kijött a bíró és Pista ismételte kérését:

- Víz, víz!

- Aha! - mondá ez -, szomjas a legény. Még bort is adunk szép mákvirág, ha kitudódik a szándékod.

Elmúlt nyolc, kilenc, tíz óra, mégsem nyitották ki börtöne ajtaját, a szomjúság pedig kínozza folytonosan nagyobb fokban, kegyetlenül.

Egyszer aztán észrevette, hogy az esküdt uramék összegyűltek, alkalmasint tanácsot tartani felette, mert velők együtt a bakter is bement a szobába. Nem járt senki az udvaron, nem volt kihez könnyörögni.

De nemsokára közel az ajtóhoz egy szelídke hang szólalt meg:

-Nesze Pista, itt a víz, igyál.

A bíró tizenégy esztendő leánya, a kis barna Boriska volt. Víz hozott neki egy bádgedényben és egy hosszú szalmaszálat. Ezt a szalmaszálat benyújtotta az ajtó nyílásán s tartotta az edényt addig, míg a vizet kiszopta belőle a legény.

-Köszönöm Boriska, soha sem felejttem el jó cselekedetedet.

- Mit vétettél Pista, hogy így kínoznak?

- Semmit. Ugye te sem hiszed el?

- Én nem hiszem, mert reád könnyen rá fognak mindent; átkoznak, szidnak, mintha te oka volnál, hogy...

Nem végezhetted be szavait, mert valaki jött az udvarba, azért sietett elbújni.

Hanem Kondorné, aki éppen ekkor jött a kapuhoz, meglátta őt és elárulta apjának.

A kis leánynak jószívűségéért büntetésül egy óra hosszát térdelpnie kellett s hozzá még ebédet sem kapott.

A rabot pedig bekísérték a járásbíróshoz, honnan azonban még aznap szabadon bocsátották, mert a járásbíró nem talált tettében semmi büntetésre méltót. Más ember okult volna; hiszen az emberek legnagyobb része akkor jajdul fel kétségbeesetten, mikor méltatlanul bántják, de Pista másként érzett s hamar elfelejtette a sértéseket. Ő nem a falusiak ítéletét leste, neki az öt árva állapota képezte gondját.

Miért nem tehette nyíltan, miért kellett olyan titkos utakat választania?

Közelgett a karácsony, készültek az emberek megünnepelni azt előre gyűjtött elemózsiával. A gyarló ember úgy szeret ünnepelni, hogy jól eszik-iszik; ahhoz ugyan nem kell nagy vitézség, kivált, akinek jó gyomra és enivalója van. Pedig a szűkölködők, nyomorgók megvendéglése, felsegélyezése volna az ünnep igazi megszentelése, mert:

„Mikor ebédet vagy vacsorát szerszesz, ne híjad barátidat és atyádfiait, se rokonaidat és gazdag szomszédaidat, netalán ők is meghíjanak és megnyerjed a viszonzást; hanem mikor lakomát adsz: hívd meg a szegényeket, bénákat, sántákat és vakokat; és boldog leszesz, mivel nem fizethetik vissza neked, mert meg fog az neked fizettetni az igazak feltámadásában” - mondja a Szentírás.

Garati Pista előfogta a néma gyermeket, tartotta minden jóval és egy álló hétig tanítgatta, hogyan kelljen ügyesen és észrevétlenül megtöltenie édesanyja élésládáját.

Egyik napon babbal töltötte meg lajbija ujját. A gyermek okosan teljesítette kötelességét s mikor anyja nyitva feledte a ládát, kiöntötte a babot azon fiókba, hol a bab volt. Máskor éppen úgy tett lencsével, borsóval, kásával, sőt még lisztet, zsírt, tojást is csempészett be anélkül, hogy csak egyszer is rajtakapták volna.

Ennek következtében az özvegy ládája nem akart kifogyni tartalmából, hébe-hóba ugyan ő maga is megszorította azzal, mit munkája által néha megkeresett, ami azonban felette csekélység volt. Nem bírt eléggé csodálkozni, hogy milyen jó, kiadó az idei termés, bőven esznek minden nap s mégis lassan fogy minden.

Jó karácsonya volt neki, nem éheztek, nem fáztak gyermekei és sem ő, sem más nem sejtette: ki menté meg őket a szenvedéstől.

IV.

A kíváncsi leány

Jött a tavasz; jó volna építkezni, lassacskán el kellene takarítani a romba dőlt kormos falakat és amennyire lehetséges, új házat emelni Kondoréknak - gondolá Rácsos uram, - ha a falu népe szintén hozzájárulna a teherhez, mert máskülönben mindig a kis kamarára szorulnak, mely pedig nagyon roskadozó és utóbb még rájok talál omlani.

A pap egy prédikáció végén lelkes szavakkal felhívta a község gazdáit, hogy közös erővel segítsenek házat emelni az özvegynek. Egyre-egyre kevés jut. Ha mindegyik csak egy szekér követ, egy szál fát szállít és azután két napot tölt a munkánál: őszig teljesen kész a hajlék. Egyéb holmira telik azon 100 forintból, melyet most utalt ki a törvényszék a kivégzett Garati elárverezett birtoka vételárából.

Néhány gazdánál lett foganatja a felszólításnak, szállítottak követ és fát, de ez is lassan ment nagyon.

Garati Pista mintha szintén építkezni akart volna, sűrűn hordta a maga telkére a köveket és gerendát. Bizonytalán ólját akarja nagyobbitani. Ugyan mi jutott e fiú eszébe! Sem szülei, sem felesége, sem senkije, mire való már ez az építkezés? Maga a gyám is korholta ezért s azt mondó neki, hogy ha elvégezte a szántást, vetést, menjen inkább napszámba keresni, a többi maradjon későbbre, ráér arra esztendőök múltán is.

Az asszonynépség nagyon kíváncsi, azt úgyis tudjuk, de mikor egy legény dolgairól van szó, akkor a leánynépség lehetséges, hogy még kíváncsibb. Ez a Pista nem jár sem a kocsmába, sem a lakodalmaikra, sem fiatalok társaságába, titokzatos a belső élete, ugyan ki ne szeretne valamit ellesni belőle.

Mezőről jöttek haza Csömöri uram cselédei s köztük volt Boriska is. Útjuk a legény háza mellett vezetett, és mert udvarán nem láttak senkit, be kellett a kerítésen át kukkanni, miféle rend vagy újság honol ottan. Amint Így nevetgélve kandikálnak, megszólal egyikük:

- Nézzétek, arra a nagy kőre egy béka van préselve!

- Juj, tán valami boszorkány lelke, siessünk!

Csakugyan egy kőre dögölt béka bőre volt lenyomódva szétterpesztett lábakkal. Valamikor reá eshetett a kő s úgy ragadt erre, aminek ki tudja, mennyi esztendeje lehet már.

Másnap Boriska Kondorné háztelkén járt az özvegygel együtt, valamit vitt a gyermekeknek s ott a ház alapását nézte s íme milyen különös, egy nagyobb kőrákason megpillantott egy követ, milyen szintén kiterpesztett lábakkal egy béka van lepréselődve.

-Nénémasszony-szólalt meg Boriska-, ez a kő Garati Pistáé volt; megvette tőle?

- Félrebeszél, édes leányom!

- Mert egészen olyan.

- No ez furcsa, édesapád köveit sem tudnád megkülönböztetni mások köveitől, hogyan ösmerhetnéd fel a Garatiét, tán bejáratos vagy hozzá?

Ha Boriska nagyobb leány lett volna, bizonyos fűlig pirul e figyelmeztetésre, de így csak kissé elröstellte magát, hogy bolondot mondott.

Hamis feje azonban nem hagyta nyugodni őt, nem hitte még sem, hogy csalódott s elfutott titokban Pista házához, ott van-e az a kő?

S az a kő nem volt ott, sem a kisebb kőrakás mellette, mely tegnap még egészen a kapuhoz közel feküdt. Hát még sem mondott bolondot, de most már annál inkább valót kíván tudni. Ő bizony megjegyzi a többi követ is, vajon holnap nem lesznek-e ott az özvegy telkén?

Volt egy kis tintásüvegcséje; ezt megtöltötte kék vízzel, azután Pista háza előtt elhaladva, rádobta az udvarban lévő kőhalmazra. Egész éjjel ezzel vesződött álmában és ébren is alig várta a reggelt. Ha egy tudós kísérletet tesz hasonló módon, kíváncsibban talán ő sem várja az eredményt.

Már korán reggel kifutott Kondorné telkére, sorba nézegette a köveket és... megtalálta a kékfoltosokat.

Tisztán való dolog, hogy elhurcolta azokat valaki éjnek idején. De kicsoda? Lopja valaki Pistát?

- Hallja édes anyámasszony, Garati is segít Kondorné háza építésénél?

- Van eszében a gonosznak, különben el sem fogadná tőle Julcsa (már mint Kondorné).

Pedig Pista nagy fáradsággal hordta át a köveket, bár valamivel könnyebben sikerült ez neki, mint a rözse, mert a telek nyílt volt és nem járt most annak környékén bakter, aztán saját kertjéből annak kertjén át férhetett oda. Böven megszírozta a talyiga tengelyét, hogy ne nyikorogjon, rongyokkal csavarta körül a kerekeket, hogy ne zörögjenek s ilyen módon tett egy éjjel két-három fordulót. Szegény fiú nem sejtette, hogy éjszakáinak álmatlanságait némileg egy kis leány megosztja, aki már hetedik éjjel folyton törí fejét a kövek rejtelmes vándorlásának titkán.

- Hajh! ha kimehetnék éjjel és látnám, ki lopkodja azt a le-
gényt - gondolá magában Boriska -, mert mikor olyan rossznak tar-
tanak valakit, aki azt meglopja, még nála is gonoszabb.

Apjának nem mert szólni, mert félt, hogy megpirongatja, any-
jának, hogy kineveti, pedig ő tudja a valót, hiszen megjegyezte ma-
gának.

Egy este Csömöri uram feleségestől elment a jegyző uramhoz
névnapra. Bíróné asszonyom meghagyta otthon, hogy a pólyás Ban-
dikát, ha sírni fog, etessék meg tejjel. De Bandika még csak a ne-
gyedik hónapban járt, hát nem lehetett vele okosan beszélni, ma meg
különösen rájött valami és rítt estétől éjfélig, hol lassan, hol erősen;
nem használt sem a ringatás, sem a dalolás, sem a tej, sem a cukros
cucli, kárba vezett minden. Nagyanyja kifogyott a türelemből s azt
eszelte ki, hogy el kellene őt vinni anyjához megszoptatni s aztán
visszahozzák.

Ezen kapott Boriska.

- Úgy, úgy, nagyanyám, én meg elkísérem kelmedet, mert éj-
nek idején nem való egymagában járni.

- Hát biz' éppen a kísértetek órája van. Uram irgalmazz! - És
elindultak a jegyzőékhez, kiknek lakása ötödik szomszéd volt Kon-
dorné telkéhez. Emellett kellett elhaladniok. Csend honolt a faluban,
csupán a mulatók danája hallatszott.

A jegyzői házhoz érve, Boriska biztatta nagyanyját, hogy csak
menjen be maga a gyermekkel, addig ő künn megvárja.

- Éjjeli időben baj ér, leányom!

- Dehogyan ér, nem félek én a kísértetektől, tudom, hogy a lel-
kek nem bántanak.

Az öreg asszony nagy nehezen ráállott és bement a házba, ek-
kor pedig Boriska sietve visszafutott Kondorné telkéhez és meglap-
pult egy kőhalmaznál, várni, jön-e valaki a lopott jószággal.

A szellő megrezzentette a fákat, kísértetiesen susogtak a leve-
lek, hol elől, hol háta megett érzett mozdulni valamit, mintha szelle-
mek járkálnának körülötte. Behunyta szemeit, nehogy lásson a fonó-
beli mesék alakjaiból, melyek hosszú fehér lepedőben lengnek kö-

rül, sovány, csontos karokkal, világító szemekkel. Jaj, már meghúzta egy a feje kendőjét, jaj már meglebbentette emitt valami ingvállát, jaj mi lesz belőle, futni akart, de maradni is szeretett volna.

Egyszerre zörgést hall, olyat, mint mikor köveket rakosgatnak egymás mellé gondosan. Erőt vett magán és felemelkedett. Tizlépésnyire tőle egy ember mozgott s talyigájától szedegetve holmit, dolgozott csendesesen.

Boriska megerőltette szemeit; amaz ember sóhajtott, megismerte először a hangot, aztán magát az alakot.

Megismerte Pistát.

Ekkor megdobbant szíve, de nem a félelemtől, nem is hasonlított a rettegés okozta veréshez, hanem olyan egészen másfajta volt, aminőt eddig még sohasem érzett. Lassan az utcára csúszva, futott vissza a jegyzői házhoz s midőn nagyanyjával hazatért és ágyába feküdt, mélyen betemette fejét a párnák közé, mert még mindig remegett és félt

- Tehát ő maga hordja át a köveket titokban? - susogá a leány, hadd folytassa, én sem vallom ki, de már hiába átkozzák előttem, hiába... - Úgy történt, hogy ezt követő napon véletlenül az utcán találkozott a legénnyel. Nem mertte szemeit reá emelni, mert félt, hogy kiolvassa belőle tegnapi leskelődését és csak egy odapillantást vetett feléje, ami pedig nagyon elegendő volt meglátni annak sovány arcát, halavány képét, beesett szemeit. Mert olyan az emberi szem, mint a fényképezőkamera, elég egy pillanat és a kép rávetődik a lélekre, mint ama kamerában az üveglapra.

Mitől lehet olyan sápadt az az ember, hiszen nem beteg, nem szenved szükségét, nincs elzárva penészes börtönbe? 'Palán az éjszaktától, a halaványan ragyogó csillagok fényétől, hiszen ha a forró nap barnára égeti az ember arcát, akkor a csillagok halaványra festik. Te kis leányka, kitaláltál valamit, de nem egészen, mert igaz ugyan, hogy az éjszaka halaványította meg Pistát, hanem nem a csillagok fényével, nem, meghalaványította őt a fáradságos munka okozta ve-rejtéssel.

Ezen időtől fogva Kondorné gyermekeinek új gondviselője támadt Boriskában, ki ha egyebet nem tudott, elvitte a szüleitől ozson-

nára kapott gyümölcsöt, lepényt, pogácsát nekik és megosztotta köztük, hogy hátrább ne maradjon valakinél.

V.

A pártfogó

Kondorné a téli esteiken mindig font másoknak felerészért. Ezt a fonadékot tavaszig úgy felszaporította, hogy képes lett belőle egy vég háromnyüstös vásznat szőni. Mihelyt elkészült vele, bevitte a városba eladni. Sokáig kínálgatta a piacon a járókelőknek, de vevője nem akadt. Alkudni ugyan alkudtak többen s azért méterjét 40 krajcárról már leengedte harmincra.

Egy öreg úr még ezt is sokallotta és csak 25 krajcárt kínált.

- Vegye meg, édes, tekintetes uram - sopánkodék az asszony -, özvegy vagyok, nagy szükségben élek, hosszú ideig kellett kínlódnom, míg el bírtam készíteni, jót tesz velem, vegye meg.

- Nem a magam számára akarom megvásárolni - felelé az öreg úr-, különben nem alkudnám rajta.

S ezzel tovább ment s éppen a szomszéd utcába kanyarodott be, mikor egy legény került elébe sietve.

-Nagyságos uram, kérem alássan - szólító meg őt.

- No mi a baj?

- Kérésem volna, instállom.

- Hát csak hamarosan, mert kevés az időm.

- Láttam nagyságos uramat vászonra alkudozni. Kérem alássan, vegye meg tőle, mert őt árvájával nagyon, rászorul a pénzre. Múlt évben leégett a háza, csüre, minden életneműje, odaégett férje s most csak úgy kínlódik önmagára hagyatva. Ha drágán tartja vásznát, én kipótolom saját pénzemből a különbséget. Tetszik tudni, magam is odaadnám pénzemet segélyképpen, de tőlem el nem fogadná.

Az öreg úr végignézte a legényt s higgadtan mondó:

- Az az asszony 30 krajcárt kért méterjéért, én 25 krajcárt ígértem, a vég összesen kitehet húsz métert, tehát hogy megvehes-sük, pótolnod kellene egy forintot.

- Nem úgy, nagyságos úr, vegye meg 40 krajcárért s én póto-lom a többletet, vagyis három forinttal.

- No hát csak dugd zsebre pénzedet, öcsém, megveszem azt én magam. Várj be, míg visszajövök, szóm lesz még hozzád.

Ezt mondó az öreg úr és Kondornéhoz sietett, miközben foly-ton rázogatta fejét, mint aki nem képes megérteni olyat, ami való-sággal igaz. Már tíz lépésnyiről odakiáltott az özvegynek:

- Meggondolta-e húgomasszony?

- Nem adhatom alább 30 krajcárnál, tekintetes uram - felelé az asszony.

- Hát tudja mit, ne mérjük a vászon hosszát, hanem alkudjunk meg úgy látatlanul az egészre. Adok érte 10 forintot.

Kondorné számíthatni kezdte, mennyibe esnék akkor egy mé-ter, s azután rájött, hogy ez sok volna.

-Tévedni tetszik, kérem alássan.

- Adok hát tizenöt forintot.

- Ez még több, nagyságos uram.

- No hát adok húsz forintot, itt a pénz, enyém a vászon, to-vább nem alkuszunk.

A zavartól reszkető asszony átvette a húsz forintot és átadta a vég vásznat az öreg úrnak, ki ezt hóna alá kapva távozott és csak annyit kiáltott vissza, hogy:

- Magának húgom, olyan pártfogója van, aki mellett nem ag-gódhatik öt árvája során.

- Vajon ki lehet itt a városban a pártfogóm - gondolkodék Kondorné -, hát csak nem a fiskális úr vagy talán boldogult uramnak unokabátyja, az alszolgabíró?... vagy... Többet nem bírt összehozni..

Az öreg úr pedig visszament Garati Pistához s vállon ragadta a fiút.

- Most mondd el, miért nem fogadná el tőled a segélyt amaz özvegy? - kérde tőle.

- Haragszik reám, kérem alássan.

- No hát, fiam, van annak útja, módja. Nézd ott a postahivatal, végy egy utalványlapot, töltsd ki azt valaki nevére és írd annyit reá:

hogy segélyképpen amaz és amaz özvegynek, azután fizess le annyi forintot a postán, amennyit rászántál és az az asszony meg fogja kapni anélkül, hogy tudná kitől.

A fiú arcáról öröm sugárzott le.

- Igenis, kérem alássan, ez nagyon helyesen lesz.

- Most pedig mondd meg nekem, hová való ez az özvegy? Pista már kiejtette félig a falu nevét, mikor eszébe jutott valami és félbeharapta a szót.

- Hát miért nem mondd ki?

- Mert félek, hogy kitudódnék.

- Mi tudódnék ki?

- Hogy én beleavatkoztam az asszony dolgába.

Az öreg úr még egyszer végigmérte szemeivel a legényt, aztán benyúlt szivartárcájába, kivett belőle két finom szivart, rágyújtott az egyikre s megkínálta a másikkal Pistát hogy ő is rágyújtson a szivarra tüzenél.

- Ilyen emberrel, mint te, édes fiam, érdemes tűzcsókot váltani. Ne félj, el nem árullak.

- Szavát adja, nagyságos uram, s én már elhiszem. Hát instálom szépen, az az asszony özvegy Kondor Mihályné, Felső-Gombaházáról. A szivart köszönöm, én nem dohányzom.

- Jól van, fiam. Fogd e vásznat és küldd neki valakivel vissza; használja fel odahaza. gyermekeire vagy adja el megint. Érted?

- Igenis, értem.

Kondorné hazamenőben minden ismerőse előtt eldicsekedett a jó vásárral, s midőn otthonába ért, nagy bámulatára asztala tetején találta az egész vásznat, egy cédulával felette, melyre ez volt írva:

„Használja fel gyermekeinek, vagy adja el megint.”

Sorba vallatta gyermekeit, ki járt a háznál, ki hozta haza a csomagot. De a gyermekek közül csak a középső fiú tudott annyit, hogy Palkó (a néma fiú) hozta valahonnan.

Palkóval pedig nehéz volt beszélni, össze-vissza mutogatott, amiből mindössze annyit lehetett érteni, hogy amaz illetőnek, ki neki a vásznat kézbe adta, van két szeme, orra, szája, két keze, két lába, tehát ember. S mert a világon nagyon sok az ember, a sok közül ezt az egyet nem bírták kitalálni.

Következő vasárnap vendéget kapott a plébános úr. Szép úri hintó hozta az idegent s az ott mulatott majdnem három óra hosszat. Midőn visszarobogott gazdájával a kocsi, a plébános úr a kántor urammal s a főkurátorral egyetemben ellátogatott Kondornéhoz és szép hírrel lepte meg.

- Kendet Kondorné, szerencse érte, jól imádkozott. Egy nagy úr pártját fogta, s mikor mi elmondtuk állapotját, megígérte, hogy gondjába veszi családját s mindenekelőtt, ha csak sikerül neki, felvéteti Palkót a süketnémák intézetébe, Vácra. Tudja mi az? Palkóból ember lesz, kitanítják mindenféle, amiből később kenyeret szerezhet. Igyekezék tehát jó előre ellátni őt fehérruhával, egyébről úgysis gondoskodva lesz.

Szegény Palkónak csakugyan menni kellett az intézetbe.

A tisztelendő úr vett neki újdont új ruhát, mégpedig bugyogót és német ujjast.

Örült neki a gyermek, csak mikor belebujtatták, nézte magát furcsa ábrázattal végig; hogyne, hisz még a tisztelendő úr is nevetett rajta! Palkó jobb szeretett volna széles gyolcs gatyát és pitykés mellényt, nem pedig olyan libériát, amiben ő magát az árendás fiai valamelyikének gondolja.

Előállott a kocsi s Palkónak mutatták, hogy üljön bele. Ez is megtetszett neki, ugrált, ujjongott örömeiben, csak mikor édesanyja

visszatartva őt, átölelé, összecsókoló és zokogva könnyeivel megáz-tató fejét, mikor látta, hogy a többi körülálló szintén sír, akkor nem tetszett már neki a kocsi, mert sejtette, hogy azon nagyon messzire találják vinni őt.

Fel sem akart szállni s midőn erővel ráemelték, leugrott róla és elfutott. A rokonság utána.

Palkó pedig nem szaladt sem a padlásra, sem a széna közé, sem valamely csűrbe elbújni, mint máskor, hanem szaladt egyenest Garati Pista háza udvarába, mintha oda akart volna menekülni.

Persze elfogták, hiába hadonászott, hiába mutogatott a szoba felé, hogy eresszék őt oda, mert az emberek nem találták ki szándékát. Ki gondolt volna arra, hogy ez a gyermek búcsúzni akar Pistától.

Visszacipelték a kocsihoz és felültették, meg kellett magát adnia. Könnyei megeredtek és ő szomorúan tekintgetett hátra szülő-földjére, míg a határdomb el nem fődte szemei elől.

A vasúti állomáson átadták egy úrnak, ki játéktárgyakkal édesgette magához, mindamellettt nyughatatlan volt nagyon egészen a harmadik állomásig.

Itt Pista várt reá, ki szintén el akart búcsúzni a némától, de fa-lujában nem tehetette. Átadott a gyermek kísérőjének egy csomag ele-mőzsiát, azután taglejtésekkel beszédbe ereszkedett a fiúval. Palkó jobban értette meg őt édesanyjánál, megértette, hogy olyan helyre viszik, ahol megtanítyák beszélni, írni és olvasni; s ettől fogva egé-szen megnyugodott, kísérőjéhez simult és engedelmeskedett minden mozdulatának.

VI.

Egy leányka, kinek szíve nevet és sír egyszerre

Felső-Gombaházán nem volt postahivatal, csak egy postásle-gényt menesztett a bíró minden héten háromszor a városba s ez hoz-

ta a leveleket, miket szintén a bíró vett át, elrendezte s a legény által kézbesítette.

- Nini - mondá egy napon Csömöri uram, midőn a postát átvette -, Kondorné pénzt kap.

Ahány ember volt a szobában, mind kíváncsian körülállta a bírót.

- Vajon ki küldi?

-Nincs meg a neve, csak „N. N.” áll az utalványon. No alkalmasint az az úr a pártfogoltja, ki máris nagyon sok jót cselekedett vele. Boriska szintén odafurakodott, megtekinteni azt a postautalványt s mikor meglátta az írást, azt jegyzé meg, hogy:

-- Nehéz kéz írta.

- Ejnye, hát miről tudod?

- Mert nagyon vastagok és nem simák a betűk.

- Haj leányom - mondá neki az apja -, a nagy urak csúnyán írnak.

- Az egész más - veté vissza a leány. - Ez az írás nem csúnya, hanem nehézkes, úri ember ha csúnyán is, de könnyen ír.

- Ki hogy - nevetett apja s nevettek rajta mindnyájan, hogy ez a leány ilyen tudákos akar lenni férfiak szakmájában, ahelyett hogy ott okoskodnék a teknő és szakajtó mellett.

Boriska nem vitatkozott tovább, elszégyellte magát, meg is bánta, hogy azt a megjegyzést tette, de azért feje legkevésbé maradt nyugton, sőt gondolatban okoskodni kezdett a felett, kinek a keze-írása lehet az az írás?

Édesanyja két ízben megszidta őt és harmadszor elnevezte süketnek, mert egyszer a sajtárt kérte tőle, ő meg Bandikát vitte hozzá, másodszor atyjáért küldte, ő meg asztalt kezdett teríteni, majd megint a tűzre parancsolt rakni, ő meg a tejesköcsögöket szedte le a polcról, melyekből egyet el is ejtett, el is tört.

Mert Boriska nagyon kíváncsi volt s addig okoskodott, míg végre mégis kiszelt valamit. Az a cédula jutott eszébe, melyet Kon-

dorné a visszajuttatott vásznán talált, hogy vajon nem egy kéz írása lesz-e a postautalványon látható írással.

Elment, elkérte a cédulát és összehasonlította Kondornéval együtt a rajta levő betűket amannak betűivel.

Hát egy és ugyanazon kéz írásának látszón.

De mindebből a legtöbbet, hogy ki tulajdonképpen gazdája az írásnak, mégsem tudta meg.

Persze nem, ha édesapja meg a nagyszakállú Áron öntudatlanul nem segítették volna ebben.

Úgy van vele a tudós is, hogy ha valami után kutat, keres és jó nyomon jár, sokszor egy csekély véletlennek látszó tünemény egyszerűen a célhoz vezeti őt.

A nagyszakállú Áronnak, mint Garati Pista gyámjának kiutalványoztak valami csekély rétség kisajátítása után az árvapénztárból 20 forintot.

Ezt fel kellett neki venni s ő kiállítva a nyugtát, láttamozás végett elhozta Csömörinek.

- Ki írta ezt? - kérde Csömöri körülvizsgálva az írást.

- Maga Garati Pista, én csak aláírtam - válaszoló Áron -, talán hiba van benne?

- Persze hogy van, minek fog valaki olyanhoz, amihez nem ért. Erre a nyugtára nem kaphatja ki a pénzt, hanem menjen kelmed jegyző uramhoz és írasson vele mást- mondá Csömöri és az íráskát négy részre tépve, ledobta a földre.

Áron elment, bíró uram kiment, a papírdarabkák pedig bent maradtak a földön, s Boriska nem lett volna vászoncseléd, ha kíváncsian fel nem szedi azokat.

Ekkor aztán csak néhány pillantást kellett vetnie az írásra, hogy tisztában legyen, ki írta voltaképpen azt a cédulát és a postautalványt? Mert az összetépett nyugtáról tudta már, hogy az Garati Pista kezeírása.

Ilyen titok birtokába kellett neki jutni. De gyötörte is őt a titok, mert mint ki nagyot vétkezett, úgy igyekezett elrejtőzni atyja

pillantása elől, nehogy leolvassa arcáról, amit egy legényen kívül az emberek között egyedül ő tud.

Azt is kezdte érezni, hogy a titokkal együtt egy alak fészkelődött szívébe s hogy mentől több utalvány jön Kondorné számára, annál erősebben fűződik az az alak a lelkéhez...

Jaj, jaj... csak már egyszer félben hagyná a pénzküldözgetést.

Te ártatlan leányka, hát miért voltál olyan kíváncsi? Látod, aki sokat akar tudni, annak megfájul a feje. Neked is megfájdult a fejed s még annál inkább lelked.

Ugyan mit csinálsz majd, ha egyszer apácskád kérdőre vonja fejedet, nem rettegsz tőle, hogy baj lesz belőle? Látod kis lányka, nem kell olyan kíváncsinak lenni. Nem mindig jó titkoknak birtokába jutni.

A nagyszakállú Áron is kíváncsi Pista ügyeire, de az egészen más, mert ő gyámjaja, hát gondját kell viselnie.

El is indult egy napon Áron, nem mint máskor talyigán s szá máron, de két lovon, nagyurasan.. gyeplő nélkül gyalogosan.

Elindult komoly arccal, ráncba szedett homlokkal s rettenetes furkósbotot szorított markában.

Csömöri uram kapuja előtt állott s kérdé tőle:

- Hová oly sietve, Áron?

- A városba, bíró uram, spionkodni.

- Aztán kire, hallja Áron?

- Gyámfiamra; cudar kölyke, majd ki fog az kapni tőlem. Meglesem, hol veri el pénzét, melyik kocsmában iszik s milyen cigányok bőgőjébe dobálja húszasait.

- Hát annyira vagyunk?

-Annyira ám, eladta a búzatermését, pénzzé tette a takarmány egy részét, napszamban dolgozott 3 hétig s aztán nincs pénze semmi, legalább nekem nem tud beszámolni semmivel. A lajbija rongyos, a csizmája lyukas, a kalapja zsíros, valóságos betyár.

- Az alma nem messze esik a fájától-mondá a bíró.

- Azt gondolom, hogy mulat a fiú szilajon, persze rejtekben, hogy én ne lássam. Nem hagyhatom tovább, mert úgy is olyan már, mint a kísértet, egyet köhög s kiköpi a lelkét. Vagy ha már iszik, igyék legalább itthon, minek....

- Ód'adni idegennek a hasznot?

- Hát igaz, kilesem őt, hazakergetem, csúffá teszem.

- S mivel fogja őt csúffá tenni?

- Ezzel a furkósbottal, la!

- No hát csak vigyázzon, hogy ő ne tegye magát csúffá.

- Van fejemben ész és kezemben erő, bíró uram, meg is látja, hogy csúffá teszem őt.

Boriska hallotta e beszélgetést és megint kíváncsi lett, mi hírrel jön haza a nagyszakállú Áron.

Ha csakugyan kocsmában találja részegeskedve, duhajkodva, hej mennyire megkönnyebbülne keble... dehogy könnyebbülne, inkább is szakadjon el valami benne, csak azt ne hallja.

Másnap Csömöri az ablakból észrevette, hogy hazafelé ballag Áron. Sietett elébe megtudni, hogy tette csúffá a gyámfiát.

De az Áron vitézkedésének még csak nyoma sem volt meg, kalapját szemébe húzta, fejét vállai közé mélyesztette, furkósbotját hóna alatt szorongatta, mintha eldugni akarná s általában kinézése nem mutatott győzedelmes lovagra.

- Nos, megtalálta-e kelmed a gyámfiát, Áron?

- Megtaláltam - felelé csendesen.

- S tett-e csúfot rajta?

- Ő páholt el, bíró uram.

-Nem megmondtam! Volt önála is furkósbot, ugye?

- Nem volt annál még egy szalmaszál sem.

- Hát mivel páholta el akkor?

- Az én saját szemeimmel.

- Hogyan?

- Úgy, hogy én a kocsmákban kerestem őt mulatozva.

- És?

- Egy fa alatt találtam imádkozva.

- De már ezt nem hiszem.

-Már akár hiszi, akár nem, ott volt s vacsora előtti imáját mondta el. Pedig elég sovány volt a vacsorája, száraz kenyér sóval hintve.

- De már ezt sem hiszem.

- Már akár hiszi, akár nem, úgy van.

- Mert elköltötte pénzét.

- Lehet, hanem el nem itta.

- Hová tette?

- Az az ő dolga, ahhoz nekem nincsen közöm és csak azt felelem rája, hogy nem minden alma a fája alá hull, hanem van olyan is, mit gondos kéz leszakaszt, hogy elvigye messze földre mutatónak.

S ezzel tovább ballagott Áron.

Csömöri uram dűnnyögött, mormogott, Boriska pedig-mert hát neki ki kellett hallgatnia ezt a beszélgetést is -futott kis kamrájába, jól kinevetni magát, mert olyan valami furcsa nevetni való van azon az Áronon.

Nevetett, majd hogy nyilallást kapott a nagy nevetéstől s az alatt szemeiből folyton ömlöttek a könnyek

Nevetésre ingerelte Áron hősiessége és sírásra az emlegetett száraz kenyér.

Mikor a láthatér egyik részén eső esik s másfelől a nap süt, ékes szivárvány díszíti az eget.

Hallod-e, leányka te kebledben is ilyen szivárvány támadt, mely szép napokat jósol életednek?

VII.

A húsvéti piros tojás

Másfél esztendő múlt el. Sok minden apró-cseprő dolog történt a faluban. Kondorné háza már szépen felépült, sokkal nagyobbra mint azelőtt volt. Kő, téglá, szálfá és zsindey került elegendően. Amióta ismeretlen pártfogója gondját le nem veszi róla, jobban pártfogolják őt a falusiak is. Élelmiszerekben sem szűkölködnek árvái-az élésláda gyéren fogy ki s rendesen kiadja a szükségést.

Húsvét előtti héten vagyunk. Minden gazdasszony meszeli házát, hogy tisztán találja őt az ünnep. Belsőleg igyekeznek tisztábbá lenni, részt vesznek a nagyhét ájtatosságáiban, jó keresztények módon.

Azután hozzálátnak a sonka főzéshez, kalácssütéshez, míg a leányok egyebet is végeznek mellettük örömmel, tudniillik mint ez a világban szokás, festik a tojásokat szép pirosra, sárgára s kicifrázzák a maguk módja szerint, mert húsvét másodnapján jönnek a legények s ekkor hímes tojással kell viszonzni azok vízbeli ajándékát.

Csömöri Boriska is ezzel bíbelődik. Hígra olvasztott viasz van egy cserépkében előtte, ebbe mártogatja az üres belsejű rezes pálcikát és rajzolgat cikcakkokat a tojásokra. Azután beteszi a berzsenybe, megfőzi s áztatni hagyja addig, míg elegendően rájok eszi magát a festék.

Egyik tojás körül nagyon szép koszorút talált rajzolni, sikerült a munkája s már csak a két szélére kellett valamit pingálni. Mit is fessen? A saját nevét írja oda. Szépen vette ki magát a név: „Csömöri Bori”. Hát most a másik oldalra? Szíve dobbant, keze rándult, ujjai között megrezzent a pálcika, de azért helyesen és szépen odaírta: „Garati Pista”. Azután hamar a festékbe dobta a tojást. Jaj, ha észreveszi valaki, jobb volna kivenni és letörülni róla az írást. Csak úgy gondolta ezt, de meg nem tette. A tojások áztak zavartalanul másnapig, bár igaz, hogy még soha sem őrizte olyan féltékenyen a festékes

fazekat. Reggel kiszedvén a hímeseket, olyan sikerültnek egy sem látszott, mint az a koszorús, kétneves tojás. Igazán kár volna összetörni, hiszen csak játék az egész, inkább rongyokba csavarja és elteszi, eldugja valahová, hogy meg ne találja senki. Felvirradt a húsvét másodnapja, jöttek az öntözők. Legelőször három- és nyolcéves emberkék szagosvízzel, főbb célfok a piros tojás, vagy fillér s egyébbel nem törődnek, hagyja-e magát leönteni valaki, vagy sem? És ha egy pajkosabb leányka a szemők közé loccsantja a tenyerébe öntött vizet, sírásnak ered a legény, míg puha kaláccsal ki nem engesztelik sértődött szívét. Ezek után jönnek a nagyobb fiúk, ki szagos, ki csak közönséges vízzel, verset mondanak, nagyon gyorsan végzik a locsolást s ha egy leányzó nem vigyáz, buzgóságukban könnyen arcul is ütik a vizes edényekkel.

Végre reggeli Istentisztelet után jönnek az igazi legények, nem hozván magukkal sem üveget, sem bádogot, hanem azt kapják kezökbe, amilyen alkalmas edény hamar eléjük akad s úgy öntik le a fehérséget annyiszor, ahányszor tehetik. A leányok kéz alatt is tartják a vizes bögréket, mert akárhogy sivalkodnak, nem félik azért a vizet, pedig nem tréfa ilyenkor a locsolkodás. Csúnya szokás, rossz szokás, de a nép ragaszkodik hozzá, Gombaházán el nem álltak ettől.

Boriska csuromvíz volt, didergett, fogai vacogtak s rr-ekkel tarkította beszédjét a hideg miatt.

Leöntötte már minden legény, a legapróbb szagosvizűtől a legidősb kiszolgált katonáig, s őt még a házas emberek is, mert ezek jönnek legutoljára, és maradnak legtovább a háznál, leöntvén az asszonyi népséget vízzel s aztán saját torkukat pálinkával vagy borral, ki hogyan szereti - csak egy nem jött el... egy...

Boriskát figyelmeztették, hogy öltözzék már föl szárazba, mert nem kell várnia több látogatóra, de ő mégis vámi szeretett volna tovább. Követte ő is a rossz szokást.

Pedig hiába, mert az nem jött el. Az nem követi ezt a rossz szokást.

Hétfő a férfiaké, kedd az asszonyoké. Kedd a visszatórlás napja. A fehérség kerekedik hatalomra s jaj amaz embernek, ki-

nek nincs elég gyors lába elfutni a hideg fürdő elől. Úgy szokott lenni, hogy minden férfi fut s ki akarja kerülni a locsolást, de egy sem kerüli ki. Előbb utóbb kikapja a első hatalmas adagot, akkor aztán nincs más mód, mint megadni magát és türelemmel odatartani nyakát, hogy gallérja alatt végigcsurogjon rajta az eső.

A leányok nem mennek házhoz. Ők délután kiállanak a kapuk elé és úgy lesik az átmenőket. Minden férfi jól tudja, hogy veszedelmes ilyenkor járni az utcán, de azért mindenki megkockáztatja ruhája szárazságát. Az átmenő egyszerre csak azt veszi észre, hogy körül van kerítve, szalad ide-oda, lehajlik, ugrik, ami felett rettentő nevetés, hahota, kiabálás van s összhangzó kacajban végződik, midőn végre nyaka, arca közé zuhog a víz. Megesik sokszor, hogy kaputos ember, például a tisztartó, vagy maga a tisztelendő kerül az ilyen hínárba, s ez annál furcsábbá teszi a helyzetet. Néha az egyik férfi maga csalja törbe a másikat, persze az olyan többnyire, ki már keresztül ment a vízpróbán. Szóval, csata van az utcán, de kevés a jaj - a sikoltás és zaj sokkal vidámabb, mint másféle harcmezőn.

Felső-Gombaházán már minden legény kikapta a maga részét, ott nevettek és ácsorogtak az utca közepén.

Csak az egy Garati Pista volt szárazon. Most jött ki házából s a templom felé indult.

A legelső kapuban három leányzó állt vízzel telt bögrékkel s mikor az elhaladt előttök, egyik sem önté le. Sem a második, sem a harmadik kapuból nem érte víz. Köszöntgetett a künnállóknak, viszonozták is köszönését, de nem bántotta senki, mintha számára nem volna víz e világon.

Így ért a falu közepéig.

Ekkor egy hatalmas vízszugár érte arcát, melytől megnedvesült egész ruházata.

Nagy meglepetés ez Pistára, feltekintett s maga előtt látta... Boriskát, ki gyöngysor fogait mutogatva, odaszólt a legénynek:

- Ha kigyelmed nem is érdemesített egy pohár vízre, én azért el nem állok a jussomtól. - Aztán befutott.

- Áldjon meg az Ég! - gondolá Pista - annyiszor, ahány víz-csepp esett rám.

Boriska azonban meglakolt szívességéért. Atyja meglátta a jelenetet s rögtön kérdőre vonta őt:

-Megöntözött téged tegnap ez a legény?

- Nem!

- Hát akkor ki engedelméből locsoltad le őt? Illett ez hozzád? Szégyelld magad, te! Még ha volna kit, de az akasztott ivadékát. Kotródjál azonnal a benyílóba és térdepelj le, míg fel nem mentelek.

Vendégek voltak a háznál, sokan a leány pártjára állottak, de mit sem használt, Csömöri uram nem akart változtatni ítéletén s Boriskának szégyenszemre a benyílóban le kellett térdepelnie s várnia, míg atyja e büntetésből fel nem menti.

Könnyezve, halkan pityeregve teljesítette a parancsot s letérdelt a földre, búsongva magában, mi lesz most ő belőle, ha a többi leányok csúfolni találják ezért.

Így tűnődvén, eszébe jutott az a bizonyos hímes tojás s erre még inkább meglepte a félelem.

- Hiszen ha - gondolá magában - egy loccsantásért annyira bűnhődöm, mi történik majd velem, mikor ez a tojás napfényre kerül. Azért okvetlenül meg kell azt semmisítenem ideje korán. Vízbe dobom, de hátha fennakad a malomgátnál és a molnárlegények kihasználják? Tűzbe dobom, de hátha atyám kiszedi a parázsból? Odadom a kutyának... haj, dehogyan adom neki.

Hiába okoskodott, pedig egyszerű lett volna az egész, meghámozni, s akkor mentve van, az apró tojáshéjakkal nem bibelődött volna senki, kivált húsvét idején, mikor minden, lépten-nyomon tojáshéjak vannak széjjelszórva.

Éppen ládikója előtt térdelt, kinyitotta a fiókját és kivette a rongyokba burkolt kis jószágot.

Elolvasta még egyszer a neveket, mintha nem is ő írta volna, azután feltekintett és ...édesatyját látta maga előtt.

Ez kellett hozzá, hogy még jobban belezavarodjék. Meglepetésében nem tudta hova rejteni a hímet s ide-oda dugdosta, köténye alá rejté, majd hirtelen kebelébe, az ingváll alá csúsztatta azt.

Ezzel pedig elárulta, hogy rejteget valamit, még az idegen ember is észrevette volna, nemcsak atyja.

- Mit dugtál el? -kérdé a bíró. Boriska nem felelt.

- Add elő azonnal.

Boriska két lépéssel hátrább csúszott

-Fogadsz szót apádnak!?

Boriska sírva fakadt.

- Rögtön engedelmeskedni!

Boriska kötényébe takarta arcát, de mit tehetett, az elrejtett hímet elő kellett adnia.

Csömöri megnézte a tojást, végigmérte tekintetével a lányt, mint a tolvajt szokás, mikor megláncolva fekszik a bíró előtt s anyyit mondott neki, hogy:

- Máskor ne fogadj el tudtomon kívül senkitől semminémű ajándékot, érted-e?

Csömöri még egy ideig töprengett magában, de azután nem szólt senkinek semmit, vette kalapját és távozott hazulról.

Ki adhatta volna más, mint a legény - így gondolkodék -, hiszen tetszhet a leányzó neki s tudja bizonyosan, hogy kedves az efféle ajándék minden tapasztalatlan leány előtt, hanem a szülők legyenek okosabbak és háriítsák el idejekorán a fenyegető bajt. Kérdőre vonom őt s megfenyítem.

S úgy tett.

Berohant Pistához, ki éppen szárazra váltott odahaza.

- Visszahoztam ajándékodat, öcsém - mondó neki a bíró -, máskor tedd együvé nevedet a cigány Márta nevével, érted? Annyi becstület és tisztesség pedig lehetne benned, hogy ha valami szándékos van, közöld előbb a szülőkkel. Különben egyszer és mindenkorra tanácslom, lemondani mindenféle számításaidról. Familiámban

sokkal nemesebb vér pezseg, hogysen egy megbélyegzett ember ivadékával atyafiságba akarna keveredni. Családomból még nem ült senki a börtönben, nem is fog. Most pedig vedd szerencsének, ha annyival kifizetlek és elengedem a képen való törülést, mit orcátlan-ságodért megérdemeltél a hímeshez. Ezt mondva, ledobta a tojást az asztalra s kiment azon tudatban, hogy egy veszedelmes dolognak az elejét vette nagy bölcsen, pedig hát éppenséggel ezáltal lett ő maga árulója leánya érzelmeinek. A hímes betört, ez volt szerencséje, különben a földre gurul s annál kevesebbet lehetett volna olvasni belőle.

Pista nem tudta, miféle ajándékot hozott neki vissza a bíró s engedte beszélni anélkül, hogy indulatba jött volna. Annál kíváncsibban rohant aztán a hímeshez.

Nézte, nézte! Két név. Egyik övé, másik... a szíve nagyot dobant.

- De hát ki csinálta ezt a tréfát, ki pingálta ezt a tojást?Csak nem a leányka maga! Nem... nem... ilyenel én nem ámítom magam. Sem legénykedésem, sem beszédem, sem ruházatom, sem cselekedetem nem bírhatták reá, hogy hozzám vonzódjék. Én ugyan le vagyok neki kötve, a bögre víz, mit szomjam eloltására egykor oly könyörületesen nyújtott, a vigasztaló szavak, miket hozzám intézett... örök hálaára késztetik lelkemet, de ő... lám-lám, milyen nyughatatlan lettem s éppen ezért meg kell békülnöm, meg kell tudnom, hogy a hímes tojás pajkos kezek tréfája-e? Szegényke megharagudott reám, mikor kezéhez juttatták és megmutatta apjának. Ugyan ki lehet az a pajkos ember, ki minket így megcsúfolt? hiszen nem vétkezek senki ellen.

Ekként szomorkodék a legény, midőn egy jó gondolata támadt.

Az iskolamester évről évre gyűjti a tanulók vizsgás írásbeli gyakorlatait. Ott megtalálja Boriska írását, hiszen pár év előtt még iskolába járt.

Útja szerencsés volt, mert az iskolamestert nem találta hon, deák fia pedig készséggel megmutogatta a gyakorlatokat.

Lapozott közöttük mohón s nemsokára talált egyet Boriskától. Szemei fényleni kezdtek, lélegzete gyorsult, olyan lett, mint a játékos, ki félelemmel és reménnyel izgatottan lesi a lutriszámokat.

- Ott volt az aláírás.

Előhúzta dolmánya zsebéből a hímet és összehasonlította a betűket.

A "Cs" és "B" betű minden kanyarulatában hasonmása volt a gyakorlatbelieknek s a többi betű szintűgy egy és ugyanaz.

Mikor meggyőződött felőle teljesen, hogy egy kéz írása, akkor annál kevésbé hitt magának, s ez a kétkedés megmaradt benne, de azért szilárdan Boriska köré gyűjtötte gondolatait s legfeljebb rövid időre bírt szabadulni tőlük.

Nem volt elég az öt árva gondja, meg kellett szaporítani még eggyel. Hej, az a piros tojás nagyon drága lett, nagyon sokba került, nem ugyan pénzbe, hanem különféle lelki tépelődés, remények szövésébe, azok szétbomlasztásába nap-nap mellett.

VIII.

Dühösen jött, szelíden ment

Pista az iskolamestertől hazajövén, el akarta oszlatni előbbi gondolatait és leült a tornáca elmélkedni. Szemlélgette az egymásután előbukkanó csillagokat s azon méházott, mily nagy ez a világ. A tudósok állításai szerint mindegyik csillagocska egy-egy óriási nap, amelyből száz meg százezer olyan föld kikerülne, melyet ő tapos. Micsoda parányi hát maga az ember s kebelében mégis egy világ van, ebben a világban sok minden elfér, mint nála is... de el a saját világától! Ott van a pici bogárka, a kis levélke, a parányi porszem, mennyi csodálat, mennyi szépség van mindegyikben. Isten előtt egyenlő a nagy és kicsi, az ő végtelen gondossága bizonynyal épp úgy körülöleli a parányi porszemet, mint a megszámlálhatatlan csil-

lagok seregeit. Milyen nagy a szeretete, hogy földre bocsátkozott emberi testben azért, hogy felemelje az embert magához. Úgy kéne az embereknek is tenni, lealázkodni a kisebbekhez, a nyomorgókhoz, a gyalázatban levőkhöz és felemelni magukhoz a jóra, erősségre és tisztességre. Isten saját ábrázatára teremtett bennünket, de mi nem akarjuk képét viselni. Húsvéti ünnephez méltó elmélkedés volt ez. Vajon elmélkedett-e még valaki így a faluban ökivüle? Aligha. Mindenfelől dalt, zeneszót, víg trécelést hozott a szellő, sok oldalról pedig káromlást is. Az emberek ezrei közül egy akad, kinek érzi a világi zaj közül magasabbra tör s talán egy ilyen emeli ki a többi is alacsony helyzetéből.

A kis kapu nyikorogva megfordult sarkaiban s erősen visszacsapódott megint. Áron kocsmáros haragosan toppant az udvarba, lihegett és köhécsejt, botjával pedig mérgesen verte a földet.

- Jó estvét neked Pista, ne monddad vissza: magának is, mert már nekem megvolt a jó estém.

- Miért haragszik, Áron úr?

- Nemcsak haragszom, hanem dühös is vagyok. Adtam ma valakinek jól, vissza is kaptam jól. No de azért ökelme nem vágja zsebre, amit kapott. Becsukat? Csukasson! Megbírságotat? Bírságotasson!

-Ejnye Áron úr, kigyelmed összeveszett valakivel.

- Igen össze, Csömöri urammal, miattad.

- Miért kellett énmiattam összevesznie?

- Azért, mert... de aztán ne hirtelenkedjél, öcsém, már én hirtelenkedtem helyetted is. Inkább el se mondom.

- Amint jónak látja.

- Hát kíváncsi sem vagy rá? Dejszen várj, nyomban megváltozik a te arculatod. Hallgass ide, hallgass. Csömöri vendégeivel hozám jött borkóstolni s ott felőled beszéltek mindenfélét.

- Ha igazat beszéltek, nem lehet ellene kifogásom. -

- S ha nem igazat beszéltek, ha ócsároltak?

- Az ő bajok, nekem pedig betudódik igazságnak.

- M...i...i? Tudod-e, hogy gazembernek neveztek előttem?
- Hagyta volna őket beszélni.
- Ejnye, hát tán az vagy?
- Isten tudja a legjobban, én az Ő ítélete alá vetem magamat.
- De amikor megítélnék és megrágalmaznak az emberek méltatlanul.

- Hát bocsássuk meg nekik és imádkozzunk értök, hogy igazakká váljanak.

- M...i...i? Már ilyet ne mondj nekem, te bugrifüles, megbolondultál? Hiszen ilyet még a ti papotok sem prédikál. Hol van ez megírva?

- Jöjjön kelmed, megmutatom.

Pista szobájába vezette Áront és gyertyát gyújtott. Azután felnyitotta az evangéliomot és megkeresvén Lukács evangéliomának 6-ik részét s a 28-ik verset, olvasá::

„Áldjátok átkozóitokat és imádkozzatok rágalmazóitokért”. Áron belepillantott a könyvbe s nagyra düllesztett szemekkel olvasott benne egész a 37-ik vers végéig:

„Ne ítéljetek és nem fogtok ítéltetni, ne kárhoztassatok, s nem fogtok kárhoztattatni, bocsássatok meg és megbocsáttatit nektek.”

- Miféle könyv ez?

-Ez a keresztyén vallás alapkönyve.

- Ki mondja benne ama szavakat?

- Üdvözítőnk, Jézus Krisztus.

Áron e név hallatára hátrább lépett, kissé megháborodott, de ismét szóla:

- S minden keresztyénnek így kell tennie?

- Mindenkinek.

- Csömöri is keresztyén, az egész falu keresztyén, mégsem teszi.

- Nemcsak névleg, de lelkileg is kell keresztyénnek lenni.

- Másként van ez, Pista. Én tudom, hogy falunkban sok a jámbor ember, mindenki megsüvegeli a feszületet.

- Nem a feszületet süvegeljük. A feszület élettelen kő, fa vagy pléh, olyan test, mint akármilyen más, azt nem kell tisztelni. Igazi keresztyén ember az Istent süvegeli, a feszület csak figyelmeztető jel, hogy eszünkbe juttassa. Olyan, mintha írás volna kitéve: „Ember, emlékezzél Megváltódra!” S mi Istenre gondolva, imádjuk a Mindenhatót.

- Hát mikor én egyszer téged egy kereszt mellett ülve találalak, nem azt a figurát imádtad?

- Nem. Én Istent imádtam. Történetesen ültem ott, de lelkem a menny felé emelkedett, nem is gondoltam arra, hogy ott kereszt van.

- Mégis, miért van az Pista, hogy falunkban sok a jámbor, tömve a templom, de azért nem hagyja senki a becsületét, sem a garasát.

- A templom közös gyülekezőhely együttes isteni tiszteletre, de valósággal ki-ki lelkében imádjá Teremtőjét, ha pedig nem azt teszi, hiába jár a templomba, mert az üres szó, az érzelem nélküli hosszú beszéd mit sem használ.

- Hol van ez megírva?

Pista megint felnyitotta Máté evangéliomát és olvasá a 6-ik rész 7-ik versét.

„Imádkozván pedig, sokat ne beszéljeteK, mint a pogányok, mert azt vélik, hogy sok beszédökért hallgattatnak meg.”

- Kinek az imája hát foganatos?

- Akinek tiszta a lelke.

- De mikor tiszta a lélek? Meg lehet azt talán mosni?

- Tiszta a lelkünk, ha nincs bennünk csalárdság, hamisság, nincs harag, nincs gyűlölet, nincs nyereségvágy, nincs kívánság, csupán csak földi dolog, földi becsültetés, jólét után.

-Jaj, nagyon kevés az ilyen emberek száma.

- Tálán csak úgy látszik, mert nem tűnnek fel.

- Ha csak úgy nincs. De ha az ember nem néz az életben is valami jóság után, mit ér az élete?

- Isten országa többet ér mindennél, az pedig benne van az igazak lelkében.

- Hát nem ott, a csillagokon túl van a mennyország?

- Ami a csillagokon túl van, az szintén csak test, mennyország az üdvösség, a boldogság birodalma és ha bennünk van Isten országa itt, velünk lesz, mikor levetjük a testet ott a túlvilágon.

- Hát ti nem olyan paradicsomot hisztek? Olyan kertfélét mindennemű jósággal?

- Azon kár okoskodni, mert ami reánk vár, azt mi nem tudjuk elgondolni. Földi embernek evés-ivás a gyönyörúsége, de a léleknek nincs szája, sem hasa, annak nem lehet hát az a gyönyörúsége.

- Igen, de feltámadunk.

- Feltámadunk, hanem lelki testben, annak pedig leszén más gyönyörúsége.

- Igen szépen felelsz nekem. Pista, mondd még azt az egyet, vajon lehetséges a feltámadás? Nézd, van ember, kit a farkasok megtámadnak és megesznek, ezeket a farkasokat lelövik, húsukat megint más farkasok eszik meg, hol szedi hát össze az az ember testét?

- Tisztelt Áron úr, hallja, mindig olyan nagy ember volt kelmed s nem volt csecsemő gyermek soha?

- Voltam biz én.

-Hát mitől nőtt nagyra?

- Ettem és nőttem.

- Hát ételekből nőtt, ugye? Egykor kövér volt kelmed, betegségbe esett és lefogyott felényire?

- Úgy van.

- Hová lett akkor a teste?

- Én nem tudom.

- Azután meggyógyult és lassan visszanyerte előbbi testét. Hát az honnét jött?

- Nem tudom.

- Látja, s ha most úgy le találna fogyni, hogy csak egy kicsi gyermekkel érne fel, azután lassan-lassan még több húst nyerne magára, honnan jönne az, nem feltámadna-e elveszett teste az ételekből?

- Van benne valami.

- No hát, ha Isten elég erős nekünk már e földön folyton új testet adni, nem adhat azután is?

- Mindent adhat.

- Mert mi lélek vagyunk, ami rajtunk van, az az ételből lett, az kopik és szaporodik. Látja, Áron úr, még dőre emberi ésszel is képes az ember a test feltámadását elgondolni, csak ne akarjon erőnek erejével butálkodni; hát Isten bölcsességével mi minden lehetséges! Mindezt pedig csupán példának hoztam fel, nem mintha a feltámadás titkát megfejtteni akartam volna, hanem hogy ne kételkedjék kend a Mindenható hatalmán. Úgy lesz, amint mi nem is sejtjük, higgyünk és áldjuk az Istent.

- Tebened Pista, nagy bölcsesség van, mondd hol szerezted azt?

- Nincs bennem olyan bölcsesség; ha valaki néhanapján elmélkedik, szintén megszerzi azt.

- De mégis, hogy szerezted?

- Hát a vásár- és ünnepnapok arra valók, hogy olvassunk. Énnekem hétköznap is jut egy kis idő, munka után kezembe venni az evangéliumot, az apostolok leveleit és olvasgatni figyelemmel. Az első három-négy olvasás után még minden félig homályos, de később tisztulni kezd elménk előtt minden, s azután letéve a könyvet, gondolkodhatunk az olvasottak felett. Munka után leheverészve, azon jártatjuk eszünket és lassan érezzük, hogy az ember megszabadulhat a hétköznapos észjárástól. Hogy pedig az ember igazi jó keresztény

legyen, nem szabad elmulasztani főképp azon parancsok elő-vasását, melyek a felebaráti szeretetet nagyobbítják.

Azután felolvasta Pista Máté evangélioma 5-ik és 6-ik részét. Áron végighallgatta a fiút s beszéde végeztével ezt mondó:

- Ha ez a ti vallástok, fiam, akkor nagyon kevés keresztyén ember van falunkban, mert legalább tudommal egy sem él úgy. Mászt gondoltam én a ti vallástokról. Külsőnek mindenki jónak akar látszani, belsőleg egy sem az. No, Pista, nem úgy megyek, amint jöttem. Csömöri téged szidott, gazemberezett, én pártodra állottam, védtelek, ezen összeszólalkoztunk és legazemberezttük egymást. Csömöri igaztalan volt irántad, de ha te megbocsátottál neki, én is megbocsátok. Elmegyek hozzá és megkérlelem. Azt gondoltam, te is dühbe jössz a hírre, siettelek értesíteni, hogy mástól meg ne tudjad, mert én egyúttal a hirtelenkedéstől megóvni akartalak; hanem látom, nem volt rá szükség; mert te erősebb ember vagy és igazi... egyedüli keresztyén minálunk.

- Bár az volna kelmed is!

- Miért kívánod?

- Mert szeretem magát.

- Igazán? Akkor eljövök holnap este is, olvass nekem többet abból a ti könyvetekből.

IX.

Gyámból gyámolt

Áron beváltotta adott szavát, eljött másnap is Pistához, pedig nagy nyugtalanságon kellett keresztülmennie éjszaka. Alig tudta magát elhatározni, hogy mélyebben pillantson azon tanokba, miknek meghallgatását tiltja az ő hite. De már mindegy, ha igazat talál e könyvben, elfogadja.

S ezentúl azon igyekezett, hogy nagykorúsítsa Pistát; látta, e legénynek nincs szüksége gyámra. Nehezen ment ez a nagykorúsítás, a falu előljárósága sok akadályt gördített elébe. Némelyek gyámoltalannak, mások eszelősnek mondták, volt olyan, aki tömlöcöztesét hozta fel okul. Csak Áron nagy utánjárásának és a lelkész közbelépésének sikerült a községi előljáróságot beleegyezésre bírni.

Amint azután Pista nagykorúsága kimondatott, minden ember figyelme első tettei felé fordult. Pista pedig azzal kezdte önálló gazdálkodását, hogy földet bérelt Kondorné szántóföldjei tőzsomszéd-ságában. Senki nem találta ki tervét, talán maga Áron sem.

A következő esztendő jó termést hozott, bőven fizetett a kalász, megelégedetten aratták az életneműt. A dolgos kéz keresett és drága lett, napszámost nehezen lehetett kapni, elfoglalták a nagytermelők, a kisebb birtokos maga volt kénytelen termésével bajlódni.

Kondorné szintén maga állott neki a sarlóval és izzadt egész nap. Haj, de egy kéz keveset bír végezni, kivált mikor még a gyermekek ellátását is annak kell teljesítenie.

Kivitte kicsinyeit a mezőre s ott főzte meg nekik az ételt. Bátyja annyiban segített neki, hogy estefelé kévékbe kötözgette a már learatott búzát: És mégis hamar le volt aratva földje. A falu özvegy férfiai látták

e gyors munkát s nem egynek gondolata támadt, hogy helyénvaló dolog volna feleségül venni azt a szorgalmas asszonyt, kinek kezei közt ég a munka. Később még azt is tapasztalhatták, hogy a miként fogy a munka, úgy emelkedik az áldás.

Rácsos uram húsz keresztet állított össze húga földjén, hazaszállított ötöt és másnap mégis tizenhét keresztet talált. Elfogadta, hogy tévedett az olvasásban. Hazaszállított megint ötöt s ezután tizenhárom talált a mezőn. Harmadnap nyolcat hagyott ott és reggelre kilenc lett belőle. Ez már nem fért a fejébe. elmondta szomszédainak, kik jól kinevették, hogy bizonynal a kancsó fenekére tekintett ökelme és duplán lát, duplán számol.

Csak a nagyszakállú Áron nem nevetett. ő gondolt egyet, ki ment a mezőre és éjszaka elbújt egy kereszt alá.

Mit, mit nem látott és mit nem hallott, arról senkinek sem szólt, hanem reggel azzal állított be a tisztelendő úrhoz, hogy meg akar keresztelkedni.

A pap örömmel fogadta s mindjárt oktatni is kezdé Áront a hittanból, hanem mennyire álmélkodék, midőn ez teljesen elkészülve felelt kérdéseire s egyes bibliai helyeket maga is gyönyörűen magyarázott.

Hitsorsosai megtámadták, lebeszélni akarták, üldözőbe vették, de Áron megmaradt elhatározása mellett, hogy ő Jézus Krisztusban hisz.

Nemsokára átadta kocsmáját s ő maga boltot nyitott, melyben portékát árult olcsó áron, amiből nem lehet meggazdagodni.

Ez igen nagy változás olyan embernél, kiről nem régen sejtették, hogy dupla krétával jegyezgeti a hitelbe elfogyasztott bor és pálinka literjei számát és hogy szörnyűséges kamatokat szed kölcsönök után s ha valaki nem fizet pontosan, perli őt irgalmatlanul. Most visszaadta a váltókat adósainak, a kapott kamatokat levonta a tőkéből és mindenki becsületére s tehetségére bízta, akar-e vagy tud-e fizetni úgy, amint neki tetszik. Ha valaki nem fizet, ő nem fogja perelni, kényszer útján nem veszi meg senkin sem.

Ennek a híre szétment a vidéken és sok ideig beszéd tárgyát képezte, míg új esemény másra nem terelte annak fonalát.

X.

Boriskát feleségül kéri

Búcsú volt Felső-Gombaházán, eljött a komródi bíró, Szalánczy Péter, fiával, Lajossal együtt szintén a búcsúra s Csömöri uramhoz szállott. Lajos már tavaly látta Boriskát, akarta látni az idén is; tavaly szemügyre vette s megtetszett neki, ez idén még jobban megnézte s még inkább megtetszett neki.

S azon ígérettel vált meg a háztól, hogy néhány nap múlva visszajő. Meg is tette, háztűznézni jött nemsokára.

Uras arcú, göndör, feketehajú, karcsú termet, nyalka legény volt Lajos és ritka jó dalos, ha szépségével nem, hát hangjával, ha ezzel sem, hát vagyonával feleségül csalhatta akárki leányát, mert ötszáz hold föld örökség várt reá. Egyetlen gyermek, apja, anyja szemefénye, születésétől kezdve tejben-vajban fürösztött kedves. Jól ismerte ő eme tulajdonságait és előnyeit s azért nem is igen alázkodott le falujabeli emberekhez, sőt a szép leányokkal is éreztette, hogy kicsinyli őket.

Csömöriék szíves látásáról meg volt győződve, amiben meg sem csalódott, mert ezek készséggel és mosollyal vendégelték meg őt, csibével, libával, ami itteni vidéki szokás szerint azt jelenti, hogy örömmel látott vendég.

Az öregek hamar megegyeztek, Csömörinek szintén jól esett a szerencse. Főkötő alá teheti leányát s olyan módhoz juttatja, melyben nagyobb gond nélkül élheti le vidáman ifjú s azután öregsége napjait.

- Hogy tetszik a legény? - kérde Boriskát apja, midőn Lajos távozott s mosolyogva várván a választ, gondolá magában, pirulni fog a leány s majd azt feleli, hogy : tudom is én.

De Boriska el sem pirult, hanem nyíltan megadta a feleletet:

-Nekem bizony nem tetszik.

- Nem?

- Olyan rútul káromkodik.

- No! Hol hallottad?

- A kis kocsist szidalmazta, sőt arcul is verte kétszer, amiért nem tett elég abrakot a lovak elé.

- Ejnye, hát ezt neked látnod kellett?

- Jobban szereti lovait, mint az embereket, aztán idebent is többször elkáromkodta magát.

- Az bizony nem szép volt tőle, de egy leánynak sem szabad mindent észrevenni. Utoljára is melyik legény nem káromkodik.

- Van olyan is.

- Nevezd meg egyet.

Boriska nem felelt; gondola magában, akit én megneveznék, az nem tetszenék édasapám uramnak.

- A káromlásról könnyű leszoktatni valakit, ha megszerettjük magunkat vele. Majd ha te felesége léssz Lajosnak, leszoktatod őt.

A leány nagyra nyitá szép szemeit és kérdőleg nézett apjára.

- Igen, igen, hiszen feleségül kért, oda is adtalak.

E szavakra lesüté pilláit Boriska és kifutott a szobából.

- Hehe! elröstellte magát a leányzó-mondá nevetve Csömöri-, nem csoda, zavarba jó ilyenkor a vászoncseléd. Ugyan hová futott, menj csak anyjuk és lesd meg.

Csömöriné szintén mosolygott s kiment leánya után, gondolván, hogy majd a tornácon találja őt szemérmeskedve a falat piszkálni. Hanem, másként volt. Nem a tornácon, de a nagy kertben találta őt egy szénakazal tövében sírva s mikor megszólítja őt, ez keblére borulva könnyörögni kezdte neki:

- Édes jó anyámasszony, szeret-e engem?

- Már hogyne szeretnélek, leányom!

- Ha szeret, vegyen oltalmába és ne engedjen Szalánczyhoz.

Ez aztán olyan kérés volt, mire Csömöriné nem tudta megadni a feleletet és sietett elmondani urának.

A bíró megvakarta fejét. Eszébe jutott a tavalyi piros tojás.

- Hívd be a leányt, hadd beszéljek vele okosan.

Boriska bejött és félénken megállott apja előtt.

- Felelj kérdésekre őszintén, édes leányom, ne félj, nem haragszom meg semmiért. Mondd csak, nem szolt-e valami legény neked játék, tánc vagy másféle alkalommal szerelemről?

- Nem, soha.

- Nem ígért-e neked valaki házasságot?

- Nem.

-Te sem biztattál senkit?

- Nem.

- No jól van, ezt azért kérdeztem, hogy megtudjam, szabad-e a te szíved, mert lásd, olyan korban vagy, amikor készen kell lenned, hogy elvigyenek a szülői háztól magad gazdasszonyának. Életed szerencséje kezében van, vigyázz, hogy el ne szalaszd azt. Szalánczy Lajos tisztességes szándékkal járt minálunk, rövid idő múlva ünnepélyesen meg fogja kémi kezedet, addig is van időd meggondolni, fogod-e szeretni őt vagy sem? Fiatal, csinos, okos, tanult legyen, egy nagy gazdaságnak egyedüli örököse s feleségül kér egyedül azért, mert te megtetszettél neki. Nem másért, mondom, hiszen az én vagyonom csekély az ő vagyonához képest s ő kaphatna különben ezekkel bíró kisasszonyt is, ha akarna. Szeretetet vezérelte hozzád s e szeretetet tiszta szívvel viszonzni lehet.

Boriska nem válaszolt semmit, Csömöri sem faggatta tovább, elégnék találta egyelőre ezt a bevezetést, hanem úgy feleségének, mint rokonságának meghagyta, hogy folyton Boriska körül legyenek és dicsérik Lajost, amint csak tudják.

A rokonság e megbízást hön teljesítette, különben az asszony-népség nagyon ért valaki felmagasztalásához, úgy ezek is lefestették a fiatal Szalánczyt olyan jó, szép színben, elmondták őt olyan derék, okos, szeretetreméltó, ügyes, szorgalmas embernek, hogy a reg-beli tündérfályfi sem lehetett különb. '

Boriska már maga is hinni kezdte, sőt több, ő maga is dicsér-gette, mintha szintén olyannak ismerte volna.

Ugyanezen időben rendkívüli esemény adta elő magát.

A süketnéma Kondor Palkótól levél érkezett anyjához, még-pedig saját kezű írással, mely ekként hangzott:

„Édes jó anyámasszony!

Amint látja, magam kezével írom e levelet. A jó Isten meg-segített, hogy azon három esztendő alatt, amióta az intézetbe hoztak, megtanultam olvasni és írni, így hát értem a beszédet írásból és kéz-jegekből. Jó dolgom van, egészséges vagyok, mit édesanyámnak és

kedves testvérkéimnek hasonlóan kívánok. Ezentúl írok többször is és majd bővebben. Maga szintén írjon nekem, hiszen szívem örül, ha valami hírt hallhatok hazulról. Így szeretném mielőbb látni magukat. Isten áldja minden jóval.

Engedelmes hű fia:

Kondor Pál”

Ezt a levelet kísérte az intézeti igazgató levele, melyben ő dicsérte a fiú szorgalmát, jó eszét és szép jövőt jósolt neki.

El lehet képzelni Kondorné örömét, telve lett keble reménnyel s most abba helyezett legtöbb bizodalmat, ki miatt eddig leginkább aggódott.

Alig bírt szavakat előkeresni, melyekkel áldja azt a kegyes ismeretlen pártfogót, ki őt és családját olyan boldogság felé vezet; érte imádkozott este-reggel s nem volt óra, hogy könnyezve ne említette volna.

Csömöri Boriska hosszan elgondolkodott, midőn Kondornétól dicsérni hallotta a pártfogót, de ekkor csengős lovakkal könnyű bricska repült az udvarba, leugrott róla a nyalka legény, Szalánczy Lajos s hamar nyüzsgött-mozgott a ház népsége, felélenkült az udvar s feledve lett Palkó, feledve a levele, mert még az utcán járók is megállottak mind, megcsodálni az irigyelt vőlegényt, hogy beszélhessenek felőle otthon, mintha saját ügyök volna a két fiatal házassága.

Szalánczy ügyesen forgolódott a leány körül, sűrűn látogatta meg s Boriska szíve megpuhult; Csömöri uram pedig örömmel tapasztalta, hogy terve megvalósul.

A jegyváltás napját kitűzték. Varrtak, mostak, szapultak szorgalmasan, maga a leányzó is oly készséggel segített mindenben, mintha e sietséggel kötelezve volna egy jóra való ember iránt a tiszteletet leróni.

Elvették a leány gondolkozását, mások eszével tett mindent és csak néha-néha tért magához, mikor véletlenül megpillantotta azt a házat, melynek üdvarán egykor azt a leprévelt békát látta a nagy kövön. Ilyenkor fájdalmasan átnyilallt szívéen, mint egy árva keblén

szokott átvonulni valami érzet, midőn atyja lakodalmához készül örömmel s megpillantja édesanyja sírfáját.

Garati Pista háza udvarának kapuja csukva volt, nem látták a legényt, elment valahova, Boriskának is úgy rémlett, hogy egy halottat zár el a ház, kit már csak siratni kell.

Pedig a ház gazdája nem volt halva, élt bizony ó és szenvedett. Tengermélység volt keble, melyben vihar kavargott és vájta belsejét mély örvénnyé. Ki indította meg azt a vihart? A te tojásod leányka, gerjesztett benne forrongó hőséget s reménytelensége a fagyasztó hideget. Mikor a víz egyik szélén tűzzel érintkezik s másik oldalán jéghideg éri: forogni kezd környöskörül és készen van az örvény.

Olyan tágas ez a világ s hiába oly tágas; boldogságot ki-ki csak a maga kis belsejében talál fel. Királyok, fejedelmek bánatával sír az összes nép, ugyan ily bánat lakozhatik egy koldusgyermekben is, melyet nem vesz észre senki, őneki magának kell azt kisírnia.

Vigadj, te kis menyasszony, vigadj; aki szenved helyetted, szenved szívesen.

XI.

Az eljegyzés

A jegyváltás ünnepélyének emelésére nagy lakomát adott Csömöri uram. Jelen valának a vidék és falu előkelőbbjei. Ott volt Vencsellői András, a tisztartó, a kasznár, a szolgabírósegéd, a tisztelendő, a jegyző, a kántor uram és sok más.

Vígan kezdődött és vígan folyt a mulatság. Egymást érték a felköszöntők, egymás ellenében versenyeztek a szónokok. Mindenki jobbat és szebbet akart mondani s midőn a komoly szavakból némileg kifogytak, megeredt a tréfa özöne, melynek minden egyes részét jóízű nevetés követte és hangos pohárcsengés tarkította.

A szép menyasszony egyiké volt a legvidorabbaknak, arca rózsásan kipirult, nagy szemei élesen ragyogtak, kicsi száját vékonyra vont a mosoly.

Majd dalra kapott a társaság, először szintén komolyabb nőtákkal kezdve, azután a pajzánabbakra térve át. Lajos mint első dalos különösen kivált s rendesen ő vitte a többit. Egyebek után ezt a nótát is megereszté, mely így kezdődik:

„A vásárra készül a vén Áron,
Elindult hát egy göthös száron.”

E dal pedig emlékezteté Csömöri uramat, hogy Áront szintén meghívatta a lakomára, s most nincs itt. Mi lehet az oka?

- Te Galambos Jancsi - szóla az egyházfíhoz, mert ez volt a faluban a hivatalos hívogató -, szóltál-e Áronnak?

-Szóltam biz én -válaszoló Galambos -, hogyne szóltam volna, megfelelek én mindig emberségesen hivatalomnak. Hanem hát azt üzeni vissza Áron ökelme, hogy köszönti és tisztelteti alássan bíró uramat, feleségét, kedves cselédeit, meg itt a tisztelt és becsült vendégkoszorút, nem jöhet el valami bajnak miatta, azért köszöni szépen a róla való megemlékezést.

- Bajnak miatta, hát mi érte?

- Nem tudom; úgy vettem ki szeméből, hogy szomorkodik.

- Az ám - mondának többen. - Garati Pista betegen fekszik a városi kórházban.

- S talán már el is patkolt mostanáig - toldó meg Szalánczy

- Ugyan?

- Igen- folytató Lajos -, mert én is ösmerem azt a Garati Pistát. Hogyne ismerném, hisz mikor az apját akasztották, én is megnéztem. Előtte való nap figyelmeztettek a börtönőrök a fiára, ki a tornáccon egy szegletbe meghúzódva búsongott. Találkoztam máskor is vele s mondhatom, hogy szörnyen gyámoltalan mamlasz legény, akinek lelke van! Igazi tökfilkó vagy legalább egy nagy fajtája. A két év előtti sorozás alkalmával kocsmában ültek a legények s velők egy külön asztalnál Garati, ki bizonyosan a rossz idő elől menekült

be, mert a fél liter bor órahosszat állott előtte érintetlenül. A többi legény ellenkezően hamar felkortyantott néhány üveggel s belekötött Garatiba, mert nem akart velők dalolni. Azt hiszik kigyelmetek, hogy csak egy szóval is védte becsületét? Nem, ő ült az asztalnál és somolygott, mint a vadalma. Persze én sem állhattam meg, oda töttem elébe, biztattam, ne hagyja magát, de nem bírtam belőle kicsikarni egy ártatlan szidalmat. Akkor aztán köréje állítottam a legénységet, háta mögé a cigányokat és elhúztam neki az anyámasszony katonája indulót, ami így szól:

Föl vitézek a csatára,
Ki kanálra, ki villára!
Itt a török, itt a muszka,
Egy teli tál jó galuska.
Nosza rajta, vágjuk, szórjuk,
Egytől egyig mind begyűrjük.

Bátran, bátran csak előre,
Hátra marad, aki dőre!
Gyomrunkban már minden szál,
Ím üres lett a nagy tál.

Haj, de itt a baj,
Hova legyünk jaj.
Jön valaki haragosan,
Az ágy alá hamarosan.

Fel kemencesutra!
Be az egérlyukba!
Jaj, jaj, jaj, édes jó anyánk!
Ne haragudjék kend ránk!

- S gondoljátok kigyelmetek - folytatá Lajos -, hogy közibénk reccsent e csúf nóta miatt? Nem, ő csak nevetett s mikor látta, hogy egyéb is fog következni, szedte sátorfáját s indula kifelé. Mi útravalóul egyenkint hátba vertük őt, jó magam még egy barackkal megtoldóm, amitől alkalmasint feldagadt a fejebűbja. Mikor kint volt, hittuk vissza, de már ezt nem tette, annyi ésszel mégis bírt.

A társaság egy része mulatott Lajos elbeszélésén, kivéve a tisztelendő urat, ki nemtetszésének morgással adott kifejezést, Lajos pedig tovább beszélt:

- Távozásakor a legények két pártra oszlottak, egyik részük védelmére kelt Garatinak és szánta, hogy igazságtalan dolgot követünk el vele. Mi azonban feljebb kerekedtünk és elhúztunk nekik is az anyámasszony katonája indulót. Azóta nem láttam Pistát egész tegnapelőttig, hogy a nagybátyámmal voltam megnézni, ki fájós szemét gyógyíttatja a kórházban. Ott fekszik Garati szintén, eszmélet nélkül volt, mikor láttam, s azt mondá a főorvos, hogy nem éri el a harmadnapot.

Ezen elbeszélés már nem neveltette meg a társaságot, sőt némileg lelohasztotta jókedvét. Akadtak, kik szánalommal jegyzék meg:

-Szegény fiú, hát annyira oda lett?

-Beteg volt már ő idehaza is.

- Mert nem ügyelt egészségére, titkosan élt, ki tudja merre járt egyszor-máskor, ki tudja minek lett az áldozatja.

-Sokszor megfordult a városban, alkalmasint szeretőt tartott ott.

- Mondják bíz ezt s arra költi minden pénzét, Kabáné ismeri azt a személyt.

- Nono - szóla közbe a tisztelendő -, zszindely van a házon, aztán nem rendén való a megszólás.

- Hát hiszen nem megszólásból mondjuk, nem kívánunk neki rosszat.

- Adná Isten, hogy meggyógyulna, ámbár tán jobb lesz reá nézve - Uram bocsá' - a halál.

- Persze, a becsületét elvesztette, természete nem életre való, aztán...

Így sajnálgatták, eltemetgették a jó emberek és egyikőjük sem figyelt a menyasszonyra, minő változáson megy át ennek arca..

Boriska eleinte úgy érezte, mintha kebelében a szíve egy ujjnyival leereszkedett volna, azután, mikor vőlegénye hahota között elbeszélte azt a kocsmai történetet, mikor felemlítette az orvos nyilatkozatát, mintha egy hideg test érte volna s ez a hideg test lassan

kígyóvá változva, körültekerőzött szívéen, mindig szorosabb karikákba húzódott, mindig erősebben összepréselte, míg végre fullánkját beleütötte... ekkor arca mészföher, ajkai szederkékek lettek, szemei becsukódtak és ő ájultan lebukott a székről.

XII.

A megzavart kézfogó

A nagyszakállú Áron már eloltotta lámpáját, elvégzé esti imáját és ágyba feküdt, kipihenni napi fáradalmaikat, mikor valaki megzörrentette ablakát.

- Kijön hozzám ilyen későn - tünődék Áron -, kinek van mostan szüksége portékára?

- Áron bácsi, kérem szépen! - esdekelt ablakánál egy gyenge hang.

- Ki az? Mintha beteg ember szólítana.

-Én vagyok, nyissa ki ablakát csak egy percre.

- Venni akar valamit?

-Nem én, csak kérdezni jöttem, kedves Áron bácsi!

- Ah, te vagy az, Boriska?

- Én, beszéljünk csendesesen, hogy meg ne hallják, hiszen csak szöktem.

-Mi jóval szolgálhatok, leányom?

- Maga nem fog reám vallani?

- Én? Hát mit tudnék reád vallani?

- Kérdezhetem bátran, ugye, el nem árul?

-Ejnye kedves teremtés, mi rossz fát tettél a tűzre?

- Maga megszán engem, ugye?

- De édes gyermekem, te nyugtalanná téssz, mondd el hát hamar bajodat. Gyere be, lámpát gyújtok.

- Ne fáradjon, Áron bácsi, csak azt akarom kérdezni, meghalt-e Garati Pista?

- Azért jöttél? - kérde őt viszont Áron és csodálkozva mereszté reá szemét -, nyugodt lehetsz, Pista él. Este kaptam az értesítést, hogy enyhült baja.

- Enyhült? Meggyógyult?

- Azt nem tudom. Imádkoztam érte, ne vegye el őt tőlem a Mindenható.

- Mert maga szereti őt nagyon?

- Szeretem, talán egyedül én az emberek között.

- Más is.

-Más is? Ugyan ki?

- Magának megmondhatom, hogy...

- Te is? Hiszen ma volt a kézfogód.

- De nem leszek Szalánczy felesége soha.

- Akkor miért hitegetted?

- Kényszerítettek, elferdítették eszemet, bűnt követtem el, hajlottam szavukra, de jóvá teszem.

- Jó leányka, ne kárhoztasd szüleidet.

-Nem, nem kárhoztatom, ők jót akartak velem tenni.

- Vigyázz, ifjú rózsaszál, ne gondolj Pistára.

- Mert ő nem szeret?

- Zavarba ejtesz leányom, nem tudok veled beszélni.

- Mondd, mi bírt Pista iránti vonzalomra?

- Az ő mély titka, a kelmed mély titka és az én titkom.

- Miféle titok?

- Amit kelmed tud, én is tudom azt.

- Mit?

- Kondorné házának fele nem semmiből épült, a pénzt nem idegen emberek küldték, a búzakeresztek nem maguktól szaporodtak.

Áron kinyújtá ablakán sovány kezét és megragadta a reszkető leányka karját.

- Sokat tudsz, áldjon meg az Isten veled együtt, de még ne szólj senkinek, majd kitudódik egyszerre. Most fuss haza, holnap többet beszélünk. Légy nyugodt, tured sorsodat, mint ő. Fogadd meg.

- Megfogadom.

Áron becsukta ablakát, térdre esett és imát rebegett s ezalatt párnája megnedvesült könnyeitől.

Miért sírtál, nagyszakállú Áron? Hiszen ezek a gyermekek még nem is rokonaid. A te gyermekeid nyugodtan alusznak ágyuk vánkosain; miért sírtál hát, nagyszakállú Áron?

Mikor a kézfogó ünnepélyén elájult a menyasszony, hirtelen megakadt a szó a jelenlevők ajkán. Helyeikről felugráltak és elhúzogatta az asztalokat, körülsereglék a leányt. Vízet, ecetet, tormát hoztak, dörzsölték az elalétnak halántékait, megnedvesítették szája széleit s midőn eszmélethez tért, amúgy ruhástól befektették a túlsó szobában nyoszolyájára.

- Megigézték, szemről esett neki - mondták babonásan a vénasszonyok és locsolták szenesvízzel.

- Nagy a pipafüst - mondták a férfiak és kinyitották az ablakokat.

Negyedóra múlva teljesen magához jött, akkor az asszonyok hagyták aludni és beszállingóztak a nagyszobába.

Boriska észrevette, hogy nincs körülötte senki, hogy a konyhabeliek is egy csoportba verődve trécseltek, felhasználta tehát az alkalmat és kisurrant.

Ekkor ment Áronhoz.

Már keresték, midőn visszajött, de nem volt gyanús rövid távolléte. Mondá, hogy már egészen jól érzi magát s igazgatá haját és ruházatát.

Lajos átjött hozzá, az öregek hagyták őket beszélgetni.

- Mitől lettél oly rosszul, Boriskám? - kérde a vőlegény.

- Ezt szeretném én őszintén megmondani.

- Nos halljam hát.

- Ha kegyelmed teljesítené kérésemet.

- Mit ne teljesítenék én kedvedért, kincsem?

- Áldanám amíg csak élek és meg volna azon hitem, hogy kegyelmed igazi derék férfiú.

- Kérjed a fél világot tőlem.

- Azt úgysem adhatná, de az én kívánságom sokkal kevesebb.

- Talán mézeskalács?

- Az sem, mindössze annyi, hogy ne kívánjon feleségül engem.

- Ejnye galambom, most aztán én ajulok el mindjárt.

- Kegyelmed beszédjétől lettem rosszul és mint ember igen, de mint házastárs sohasem tudnám szeretni.

- Ezt megmondhattad volna régebben.

- Rábeszéltek, kényszerítenek, de érzem, el nem bírnám helyzetemet. Most sem késő még, jobb mint azután; ha úgy érezne, mi-ként én, kegyelmed sem tenne különben.

- Tréfálsz, lelkem.

- Tréfából senki szíve meg nem hasad.

- Hát már ott vagy?

- Ha el nem áll szándékától, temetésemre jó a lakodalom napján. De kelmed szánakodó ember s nem fogja kívánni vesztemet. Én nem szólok édesapámnak semmit, legyen úgy, mintha maga mondana le rólam. Küldje vissza keszkenőmet és üzenje, hogy nem kellek magának, én majd el fogom tudni túrni a csúfot.

Lajos úgy ült a leány előtt, mint a leforrázott; engesztelni akarta volna szép szavakkal, de ilyenek nem jutottak eszébe, ellenben Boriska összekulcsolta gömbölyű ujjait és esdekelt tovább.

- Bocsásson meg, ha vétettem; mondjon le rólam, kelmed nagylelkű, derék ember, kelmednek nemes szíve van.

- Hm, beszédemért utáltál meg, milyen beszédemért? -kérdené Lajos tünődve. - Talán az "Anyámasszony katonája" induló hatott meg, vagy... vagy... Kiről is beszéltem? Igaz, Garati Pistáról... Ó, ugye Ő? kiáltá most dühvel -, Ő a te kedvesed?

- Nekem nincs kedvesem.

- Orcád pirulásából, tested remegéséből találtam ki, hahaha... jól van no, hát teljék kedved az akasztófa gyümölcsével. Ha ezt tudom, még le sem köpöm házatok tájékát, nem hogy megkértelk volna, én, Szalánczy Lajos. Gyalázat! Jóska, fogj be!

Ezt kiáltá ki a kocsisnak, midőn magára hagyta Boriskát és egy csapodár nótát torkaszakadtából megeresztve, bement a nagyszobába.

- Itt mindenki mosolyogva tekintett a legény felé, mert azt gondolták örömeben dalol, hogy jobban lett a menyasszonya, hanem a következő percben furcsán néztek össze a társaság tagjai.

Lajos a keze ügyébe esett székkal úgy vágott egy asztalnak, hogy leverte mindent, ami azon volt.

- Ez az eleség a kutyáké legyen, ebbe a borba ne mártsa senki a száját többé, vége szakadjon a komédiának. Maga pedig apám-uram, készüljön és hordjuk irhánkat a pizok eme tanyájáról!

- Lajos, Lajos, megbolondultál!

- Meg én, hogy bokrétának akarnám leszakasztani másnak hervadt virágját. Aki elhervasztotta, hordja is, én csak mélyebbre taposom a sárba.

- De öcsém, kikérem magamnak az efféle garabonciás - szólt közbe izgatottan Csömöri - becsületes volt a házam és a családom mindig, az is marad.

- Majd megvállik, amit én be nem várok, érti kelmed? Tartsa meg a leányát annak, aki lecsókolta, nekem ugyan nem kell, ha aranyból volna is.

A legény nagy csetepatét rögtönzött s talán szomorú következményekkel járt volna szeleskedése, ha a jelenlevő értelmes és józan emberek le nem csendesítik. Így azonban sikerült őt némileg lecsillapítani s ő azután apjával és földieivel rövidebb időzés után kissé békésebb hangulatban elbúcsúzva távozott.

Hanem már kora reggel rossz hír kelt szárnyra a faluban. Azt súgták-búgták, hogy Boriska nem közönséges rosszulétből ájult el, hanem más okozta hirtelen változását, amit Lajos észrevett. Hogy a szelíd erkölcsű leány pártája nincsen rendében, szóval olyanfélét emlegettek, ami egy leány becsületébe vág.

Elég sajnós tulajdonságuk az embereknek a rossznak könnyű elhívése, mert többen veszik azt készséggel be, mint a jót. A káröröm befészkel magát az emberek szívébe; gonosz híren kapva kapnak a fülek és gyorsan terjesztik a nyelvek.

XIII.

Legkedvesebb látogató

Csömöri nagyon elbáncódott, megint eszébe jutott a húsvéti pirostojás. Miért említette Garatit az a legény, talán tud valamit, talán megcsalta szüleit az a leány, hiszen igaz, hogy ama percben lett rosszul, midőn Lajos gúnyolta Pistát.

Hanem oly gyöngéd apai szíve volt mégis Csömörinek minden szigora mellett, hogy nem fogta durván vallatóra a leányt.

Megkérdi a főorvost, rosszul lehet-e valaki hirtelen - kivált a fiatal szervezetű ember - minden nagyobb indok nélkül?

Mondta Boriskának, hogy megvizsgálhatja az orvossal, nincsenek-e szívgörcei. Hiszen jó elejét venni minden betegségnek, mielőtt elharapóznék. Ami tegnap történt vele, megtörténhetik máskor nagyobb mértékben.

Bevitte tehát őt a városba a megyei főorvoshoz s titokban előre közölte ezzel, hogy voltaképpen mit szeretne ő tudni. Remegve

várta válaszát, félt véleményétől, ami nem is csoda egy szülétől, ki összes gondjaival csüng gyermekén.

A főorvos, nagytekintélyű tudós, megnézte a leányt, kikérdezte van-e étvágya, fáj-e a feje, tud-e aludni, azután előírt neki cukros vizet. Apjának pedig azt súgta fülébe, hogy:

- Ne keressen kelmed csomót a kákán, ne rémítgesse magát szántsándékkal kísértetekkel, mert leányáról elég annyit mondanom, hogy talán a ma született gyermek sem különb.

Amilyen remegve jött a bíró, olyan óriási örömmel távozott a főorvostól s első dolga volt, selyemkendőt vásárolni Boriskának, mintegy kiengesztelődésül.

Mikor átadta neki ráadásul csókot nyomott homlokára kétszer egymás után.

Boriska nem tudta, mit jelent e szokatlan apai csók, e fonó csók éppen mostan, midőn új csínt követett el.

Mert úgy történt, hogy amíg az apja a boltban járt kendőt választani, azalatt őt kocsijokban a korcsmaszínben hagyta, mely által-ellenben állott a nagy kórházzal.

Elég valakinek feltekinteni egy kórházra és eszébe jutnak a betegek, hát kivált olyannak, kinek igazán nagy betegek fekszik odabent. Boriska szintén feltekintett s a második percben már ott járt a kórház kapuja alatt, harmadik percben a folyosón, hogy megkérdezzon valakit, él-e még az a gombaházi legény, aki olyan nagyon beteg volt? És éppen a kórházi orvost szólította meg.

- Melyik legény? - tudakozódék az orvos.

- Olyan halavány, sovány.

- Kedves húgom, a betegek többnyire halaványak, hanem nevezd meg.

- Garati Istvánnak hívják.

- Ah, tudom már. Él, ma éjjel állotta ki a válságot, most már reményt kötök megmaradásához. Bizony hajszálon függött az élete s talán csak erős természetének köszönheti, hogy kiállta a bajt.

- Köszönöm alássan az értesítést, tekintetes uram.

- Szívesen. Te talán a húga vagy?

Boriska nem felelt.

- Vagy a mátkája? No ne pirulj úgy, rózsám, ilyen szép leánynak a szeretete is orvosság, gyere be és nézd meg beteg vőlegényedet, ha nem alszik, szabad egy pár szót váltanotok.

A leány húzódozott, de az orvos megfogta kezét és bevezeté a kórterembe.

Soha életében nem járt ilyen helyen a falusi leány s összerázódott, amint azt a sok ágyat és beteg embert megpillantotta, mintha valami másféle világon járna.

- Ott van a beteged - mondá neki az orvos, egy ágyra mutatva -, úgy látszik alszik, fel ne költsd tehát, hanem csak nézd meg és távozzál tőle.

Boriska félve, lábujjhegyen lépdelve közeledett az alvó beteg felé s gondolá magában, milyen jó hogy alszik, legalább meg nem tudja itt jártomat.

S megállott a fejénél, ránézett arcára, melyen gyenge pír ömlött át. Kifejezése nyugodt, ajkain könnyű mosoly. Mohón legettette rajta szemeit, talán még sohasem nézte őt egyhuzamban annyi sokáig. Ez a fej az, mely titkolni bírta jótéteményeit és művelt tetteket, mikre más ember képtelen. Ez a fej, mely furfangos és leleményes, de csak a jóban és tűrő, uralgó a szenvedésekben. Milyen kár volna ennek elpusztulni.

Pista vadállatokkal viaskodott álmában; beléje vágták fogait, marták le a húst testéről, de ő keményen küzdött ellenök s nem hagyta magát leterítettetni. A viaskodás hosszas volt, sűrű köd, fojtó füst terjengett körülte, csípős tajték mosta lábait; mindenfelől zsvaj, vad üvöltés, mely a fenevadak bömböléseivel siketítő hangzavart idézett elő. Hanem egyszerre a füst és köd szétoszlott, a vadak eltűntek s ő magában állott és látta, hogy csupa vér, hogy csontjai össze vannak lyuggatva, a hús pedig cafrangokban csüng le róla. De ugyanekkor éltető fuvallat érte, melegítő fény sugárzott reá, teste megújult, megifjodott és távolról angyali énekkar andalító dallama csendült meg, melynek hangjainál szállni kezdett a magasba... s ő felébredt.

Első tekintete Boriskára esett. Azt gondolta, tovább álmodik. Vagy mégis való? Itt van a kórházban, mellette egy asztalkán az orvososságos üvegek, körülte beteg szomszédai, a teremben ápolók járnak fel s alá, tehát való.

Hálás pillantás kíséretében halkan megszólalt:

- Boriska!

- Én vagyok - felelé a leány, mialatt melle gyorsan hullámozott s lélegzete akadozott -, eljöttelek megnézni.

- Mivel érdemeltem ezt tőled?

- Hiszen ez felebaráti kötelesség.

- Több vagy te nekem felebarátnál, de hálás is leszek irántad ezért s amint eddig hordtalak gondolataimban, úgy ezentúl is szívembe zárom kedves lelkedet. Úgy töprengtem, hogy senkim sincs e világon s íme, milyen balga valék.

- Ha két embered van, ez elég:

- Mert e kettő nekem több valamennyinél. És kicsoda e kettő?

- Hát a jó Áron bácsi.

- Ő az egyik, a másik meg te vagy. Oh Boriska, azért mégsem kellett volna éreztetned velem jóságodat. No de áldjon meg érte az Isten.

Boriska érezte e szavak jelentőségét és édes keservét, azért le-süté szempilláit, hogy ne olvashasson többet lelkéből a legény, pedig hát kellett is annak többet olvasnia, mikor úgyis kitalált mindent.

- Gyógyulj meg hamar, Pista - mondá egy fél percnyi csönd után a leány s azután gyorsan távozott és visszasietett a kocsihoz.

Arca lángolt, szíve vert, szemei nyugtalanul ugrándoztak. Jaj mit míveltem most én, jaj, nem merek édesapámra tekinteni.

Pistának elméje meghasonlott a szívével. Elméje intette hig-gadságra, lemondásra, türelemre. Vigyázz magadra, félre ne magya-rázd a leány jóságát, hiszen tudod, hogy Szalánczy Lajossal jegyet váltott, azért magad javára ne értelmezd látogatását, mert szerető

emberszív és szerető szerelmes szív közt nagy a különbség. Vagy-e te olyan legény, akin egy leány a szemét feledje? Van-e jó híred, becsületed, deli alakod? Ugye nincs. A börtönfalak, apád emléke, elzárt életed tanúskodnak, hogy csalod magad.

Ezt mondá neki az ész. Szíve pedig ellenkezően kínálgatta reménnyel, boldogsággal:

- Miért vonzódnék hozzád, ha nem tiszta szerelemből? Hogy éppen téged választ, ez az ő dolga, keble rokon a tieddel, hozzád hajtja őt egy titkos hatalom.

S míg e kettő egymás ellenébe versenyre kelt, a betegség rohamosan apadt. A kórság futott, mert ellene megint birokra kelt a remény és öröm, az a két édes érzelem és az a két hatalmas vitéz, mely megszalasztja nemcsak a bút, gondot és bánatot, de sokszor a testi nyavalyát is.

Vajon az ész és szív közül melyik lett a győztes?

Egyik sem, szépen megegyeztek és békét kötöttek a tusa után.

- Haza megyek - mondá Pista -, nem nyugtalankodom, s ahogy Isten akarja, úgy legyen.

XIV

A pénzes levél

Pista betegségéből felépülve, még jóformán meg sem pihent odahaza, mikor Szalánczy Lajos felkereste. Miként állítá, atyja megbízásából jött tudakolni tőle, nem volna-e hajlandó ama rétséget, mely a Danicskó Józsi szomszédságában van, jó áron eladni, mert ők Danicskóék rétvét már megvették, s ki akarnák azt egészíteni az övével egy terjedelmesebb táblává.

Pistának nem volt ugyan pénzre szüksége, de azért kész lett Szalánczy uram kedvét teljesíteni és eladni a rétet.

Erre aztán meghívta őt Lajos magukhoz, hogy apjával kösse meg a szerződést. Voltaképpen pedig mindez ürügy volt. Hiába, a fiatal Szalánczynak mégis csak fájt a szíve Boriskáért, máskülönben meg a kevélységét sértette s talán megalázni akarta a leányt. Azért házához csalta a legényt, hogy szépszerével megtudja tőle, milyen barátság áll fenn közte s a leány között. Első nap szóba sem jött az alku, hanem felkérték Pistát, esztergályozna nekik holmi mezei szer számhoz való fát, úgysis ért hozzá, megfizetik ezt becsületesen. Pista teljesítette e megbízást és dolgozott minden gyanú vagy rossz indulat nélkül szorgalmasan.

Minden este a cselédek szobájában találkoznia kellett egy menyecskével, ki oda fenni járt. A menyecske nagy szívesen trécselt, asszonyi mézes hízeltéssel kedvében járt a legénynek és pajkoskodott, incselkedett kifogyhatatlan kedvvel.

Nappal öreg anyókák szólították meg Pistát és kommandáltak feleségül azt a menyecskét, kinek amellet, hogy fiatal, csinos, ügyes, munkáskezü, van bőven tejbe aprítani valója.

Hát igaz, hogy szép volt az az asszonyka, göndör haja, sötét szemei, hóféhér válla megigéztek volna mást, de Pistánál mindeme tulajdonság nem jött számításba.

Ő tovább tekintett a testi szépségen és jó módon s bár a nőt nem gyanúsítá fásult kebelével, füleinek még sem volt tetszetős üres beszédje, melynek hiábavalóságait nem tudta összeegyeztetni a maga természetével. Úgy beszélnek az emberek mindig, mintha örökké élének, azt dicsérik amit nevetni kellene.

Az anyókák kommandálásain csak nevetett, öreg asszonyoknak kedves foglalkozásuk a házasítás, jót tesznek-e vele vagy rosszat, azzal felette keveset törődnek, hiszen esküvő után nem az ő gondjuk, mi történik a sokszor veszedelmesen összegabalyított pár között.

Lajos sem bírta megzavarni Pista eszét a menyecskével, míglen jött egy nap, mely másként látszott segíteni a tervén.

A gombaházi postásfiú levelet hozott Pistának. Titkosan akarta átadni, azért előbb félve ólalkodott a ház körül. Csak mikor senkit

nem látott az udvaron, sietve szaladt a faszínbe, hol tudtával Pista fát szokott esztergályozni.

Lajos látta a postásfiút és hamar utána ment a színbe

- Mit keressz, gyermek? - kérde a megretten fiútól.

- Garati Pistát keresem.

- Hoztál neki valamit?

- Igen.

- Add ide, majd én kezeibe adom.

- Nem lehet, mert megtiltotta.

-Te vagy a postás?

- Én.

- Hát akkor levelet hoztál?

- Azt.

- Furcsa, mintha én megenném; borítékban van úgyis.

- Abban, még pedig kettő.

A fiú kihúzott tarisznyájából egy csomó levelet és lapozgatott köztök. Egyet megtalált, a másik után benézett tarisznyája fenekére. S míg ő arcát így eltemeté, Lajosban szörnyű eszme villant. A fiú kezében levő levelek között megpillantott egy ötpecsétet, azt észrevétlenül kicsente s szintoly ügyesen a Pista tarisznyájába csúsztatta, mely háta mögött a falon csüngött.

- No itt van a másik levél is - szála a fiú - midőn végre kikotárszta azt a motyóból.

Lajos figyelmesen körülvizsgálta mind a két levelet, dűnyyögött magában kíváncsiskodva, de aztán visszaadta azokat.

- Vácról kap leveleket, ugyan kitől? Hm, hm. No de hát ez az ő dolga, várd be, mindjárt előjön, csak a kovácshoz ment baltáért.

S ezzel, mint aki többet nem akar tudni, ott hagyta a fiút.

Pista nemsokára előkerült, átvette a két levelet, néhány krajcárt nyomott a postás kezébe megkínálta kenyérrel és szalonnával.

Egy ideig még beszélgettek. Pista elolvasta a leveleket, visszahelyezte borítékukba s betette azokat a tarisznyájába a többi holmi közé. A postásfiú pedig útra kelt s vígan fűtyörészve ballagott falujába, hol átszolgáltatta a hozott leveleket Csömöri uramnak.

- Hát a pénzeslevél hol van? - kérde őt a bíró.

- Ott kell neki lenni a többi között, megkövetem szépen. Csömöri még egyszer keresztülvizsgálta a csomót.

- Itt sincsen.

Erre a fiú egészen kifordító tarisznyáját.

- Hát itt sincsen.

- Hej, nem oda Buda, azt könnyű mondani, hogy itt sincsen.

Kiadták a postán?

- Igenis kiadták.

- Hát hová tetted?

- A többi közé.

- Akkor elvesztetted, vagy ellopták tőled. Hét forintnak kell benne lenni Kondorné számára.

A fiú bámult, hüledezett, majd sírva fakadt:

- Én nem loptam el, én nem nyúltam hozzá, törjön el a kezem szára, ha bántottam.

De a bíró nem elégedett meg a kifogással, keményebb vallatóra fogta s midőn a fiú azt sem akarta magára venni, hogy útközben elvesztette volna, megmotozta ruháját, lehúzatta csizmáját, betekintett kalapjának bélése alá s ezen eredménytelen kutatás után bevitte őt a dutyiba vagyis a dutyit helyettesítő pincébe. A postahivatalba pedig egy lovaslegényt szalasztott el, megtudni, ha csakugyan kiadták-e azt a pénzeslevelet?

Nem telt el azonban két óra, más fordulatot nyert az ügy. Csengős lovakkal két kocsi gördült be Csömöri uram udvarába s emberek csődültek a ház előtt.

Az első kocsin Garati Pista ült, megkötözve két vasvillás legény között; a másikon pedig idősb és ifjabb Szalánczy két kormódi tanácsossal.

- Már mit vétett megint ez a Pista legény? - kérdék egymástól az emberek s maga Csömöri is megütközve a látottakon, kíváncsian mereszté a szemeit az érkezők elé.

- Hoztunk egy jó madarat, szomszéd uramék - kiáltó az idősb Szalánczy -, csak mielőbb kalitkát neki; hogy meg ne szökjék.

A nagyszakállú Áron befurakodott a sokaság közé, reszketett egész testében, homlokán kidagadtak az erek és izzadság csurgott le arcára. volt a legkíváncsibb megtudni, mit vétett Pista, illetőleg mi jót követett el megint, hogy ilyen veszedelmet csődített fejére.

Mikor megtudta a baj okát, gyorsan átszaladt az ispánhoz, kikért tőle egy paripát s ennek hátára vetvén magát, széleseben elszárguldott vele a város felé. Porlott utána az országút, bámulva tértek ki előle az utasok.

Mit akar ez az öreg Áron, tán a világból akar kiszaladni szégyenletében, hogy lopáson érték gyámfiát? Azt a gombaháziak nem tudták kitalálni, majd megértik holnap.

Ezalatt Pistát bevitték a pincébe, hogy a postásfiú el ne unja magát egyedül.

- Miért vagy elzárva, Gyurka?

- Kondornénak egy pénzeslevele miatt, azt fogják reám, hogy elloptam. Hát téged mért hoztak ide?

- Egy pénzeslevelet találtak a tarisznyámban, talán bizony az, amit ti kerestek.

- Hogy került hozzád a pénzéslevél?

- Hogy került el tőled?

Gyurka dühösen Pistára rohant.

- Te loptad el, mikor a kettőt átadtam, te loptad el, míg én szalonnáztam.

XV

A néma fiú vallomásai

Csömöri uram egybehívta a tanácsot és hozzálátott a dolog tárgyalásához. Szalánczy Péter uram így adta elő az esetet:

- Ma délben panaszlá Lajos fiam, hogy míg ő a parádés lovak óljában ingre vetkőzve igazgatott egyet-mást, az alatt valaki az ajtó kilincsére akasztott mellénye zsebéből kilopta ezüstóráját. Nosza rajta, utána néztünk melegibe a dolognak, nehogy később bottal üssük a tolvaj nyomát: Persze legelőször a cselédséget állítottuk sorba s körülvizsgáltuk őket vajon nincs-e részök a bűnös tolvajlás elkövetésében. De azokról hamar kisült, hogy ártatlanok, átmentünk tehát azokra, kik e tájban udvarunkban megfordultak. Így vontuk kérdőre Garati Pistát is. Meghagytam neki, hogy motyóját bontsa ki, amit ő nem akart teljesíteni. A ruháját hagyta kimotozni, de tarisznyájához nem bocsátott senkit. Ez aztán megerősítette bennem a gyanút, hogy a tolvaj éppenséggel ő. Kiüresítettük hát erővel tarisznyáját s íme az óra ugyan nem, de egy pénzeslevél került ki belőle, mely le van pecsételve és Kondorné nevére szól. Hogyan jutott e levél hozzá, mit akar e levél nála, azt nem akarta bevallani; azért áthoztuk őt ide, mint ahol úgy a levél, mint maga a legény is illetőséggel bír.

Ott feküdt a levél az asztalon, tanakodtak felette a bíró uramék s midőn ez Kondorné tudomására esett, sírva szaladt oda, hogy bontsák fel mielőbb, mert ő nem bír már magával a nagy kíváncsiságtól.

Tanakodni kellett tovább azon is, vajon csakugyan felbontható-e a levél ilyen körülmények között vagy sem?

Végre megegyeztek benne, hogy felbontható és elolvasható. Kondorné könnyezve, örömtől áthatva hallgatá annak sorait, melyek értelme a következő volt:

- Édes jó anyám!

Nagy örömmel veszem kezeimbe a tollat s hálát adok Istenünknek, hogy reményemen felül megsegített. Amint látja, jó anyám, pénzt is küldök, még pedig el nem találná, hogyan jutottam hozzá. Az én saját, igen, mondom, az én saját keresményem. Mi itt az intézetben foglalkozunk mindenfélével, én is faragok holmit fából. Két hónapon át dolgoztam egy kis házikón. Olyan falusi házat faragtam, szalmatetőt csináltam neki, üvegablakokat, kis rácsos keretet elébe, egy kutat udvarára. A rácsot befestettem zöldre, a tornácát sárgára, az ajtó sarkait pedig drótból csináltam össze. Egy ír meglátta és megtetszett neki. Kérte az igazgató urat, hogy megvehesse; hát meg is vette tizenöt forintért. Én aztán kértem az igazgató urat, hogy küldhessek e pénzből édesanyám asszonyának, és ő megengedte. Vegye jó szívvvel tőlem, ha Isten éltet, majd dolgozom szorgalmasan, hogy mentől többet küldhessek aztán. Írja meg, hogy vannak? Csókolom testvérekéimet, áldja meg őket magával együtt az Ég! Engedelmes hű fia: *Kondor Pál*.

Alig volt jelen valaki, kinek szeme szárazon maradt volna e levél elolvasása után, hiszen olyan megindító a tartalma, annyi gyermeki szeretet, fiúi hűség van benne, hogy meglágyítja még a kőszívet is.

És ezt a levelet csente el Garati Pista? Ilyen örömtől akarta megfosztani az anyát? Ezt csak egy megrögzött gonosztevő teheti, ki előtt már semmi sem szent.

De hogyan került e levél birtokába? Ez valóban rejtélyes.

- Hozzátok be a haszontalant - parancsoló Csömöri -, felolvasuk előtte újra, hadd lássuk, mit fog mondani hozzá, magába száll-e, hogy megkönnyítse dolgainkat.

A jelenlévők között hangos moraj támadt, ingerültségöknek és megbotránkozásuknak adtak kifejezést s felgerjedésükben képesek lettek volna széttépni a legényt.

Szitkok és becsmérő szavakkal fogadták őt, ki nyugodtan és félelem nélkül állt meg a szoba közepén.

Csömöri még egyszer elolvásó a levelet. Minden szem Pistán csüngött s látták, hogy meg-megrándult arca, megremegett teste, de végül mégis csak mosolygott.

- Nos, mit szólsz hozzá?

- Hogy nagyon szép; ilyen gyönyörű levelet boldogság végig-hallgatni. Kondorné asszonynak olyan jó gyermeke van, mint kevés más embernek.

- Beismered?

- Be!

- De a hét forintot el akartad sikkasztani?

- Én nem akartam elsikkasztani.

- Hát mért vetted el?

- Én nem vettem el.

- Nem-e, tán a tarisznyád lopta el?

- Nem tudom, hogy került oda.

- Bolondítasz minket! Valld be inkább az igazat, legalább nem tetézed gonoszságodat hazugsággal.

- Förtellem és gyalázat - kiáltott Rácsos - ennyire vetemedni; ` már az igaz, hogy nem bírod megtagadni véreidet.

- Az árvák nyomorúsága nem indít meg, te? - támadt reá Kondorné -, hogy nem ég ki szemed a szégyentől. Más emberfia világgá ment volna apja gyalázata elől, de a te orcád csak arra való, hogy... - s itt az özvegy asszony tettel fejezé be szavait és a legényre köpött.

Ezt nem vette fel senki rendkívülinek az általános felháborodás közepette, hanem ugyanekkor egy éles sikoly hangzott ki az oldalszobácskából.

Egyszerre csend lett s ekkor zokogást hallottak a bennlévők, minek hallatára kérdőleg néztek egymásra, Csömöri uram elsápadt, a fiatal Szalánczy arca pedig majd gúnyosan nevetett, majd görcsösen vonaglott.

- Vigyétek őt vissza -, parancsolá a bíró - és hozzátok be Gyurkát. Előbb azonban rendet csinálók házamban. Ennek a leány-

zónak mindent ki muszáj hallgatni, pedig úgyis olyan olvadékony szív ő, alkalmasint Palkót sajnálta meg, hogy az a vásott legény meg akarta lopni.

Ezzel akarta magyarázni a sikoltás okát, hanem maga mást gondolt. Bement a kis szobába, hol Boriska kezeiben varrásneművel ült a ládán és könnyezett.

- Mit pityeregsz te pólyagyermek? - kiáltó hozzá hangosan s azután halkán fájdalmas-haragos arckifejezés mellett folytatá: - Te szerencsétlen teremtés, mi történt veled?

- Semmi, édesapám uram, már semmi.

- Miért sikoltottál?

- Oh mindent megvallok, de legyen kímélettel kedves jó apám!

- Hiszen te szereted Garatit!

- A lelkét!

- Igen? Boldogtalan leány mire vetemedtél. Eldoblak, kiűzlek, megtagadlak, soha híredet sem akarom hallani. Majd ha a nép szétoszlik, ítéletet tartok feletted, addig pedig takarodjál a hátsó szobába anyádhoz, s ne merj onnan egy lépést tenni sehová!

És kivezeté leányát a szobából, átadván őt anyjának. Most aztán rákerült a sor Gyurkára, ki sírva-ríva, ordítva jött s nem győzte eléggé törölgetni szemeit a keze alsó szárával, melyen az ing nedves lett a könnyökig. Különbösen reszketett s a bíró egyes szavaira hol előre, hol hátra ugrott, de egy helyben nem bírt megállani.

- Nálad volt a pénzeslevél, mikor elindulták a városból?

- Igenis nálam, még sem nálam, csak a tarisznyámban.

- Találkoztál valakivel útközben?

-Igenis talákoztam a Kifutóval (rongyszedő), a Körüllesivel (bérlő), a Piricsi Pócsi Jucával, a Burbós Péter Józsi Károllyal, meg...

- Hát Garatival?

- Azzal nem.

- Hát tudod-e, hogy nála találták a levelet?
- Igenis tudom.
- Hogyan került az hozzá?
- Már kisütöttem.
- No?
- Ellopta tőlem.
- Hol?
- Ottan.
- Hát mégis csak találkoztál véle?
- Nem találkoztam, ühüm, ühüm.
- Hogy lopta el akkor?
- Én kerestem fel őtet, ühüm, ühüm.
- Ejnye semmirekellő gyerkőce!
- Mer összebeszéltünk.
- Hogy megosszátok a pénzt?
- Nem, ő tudtom nélkül lopta el.
- Hát miért kerested fel?
- Mert összebeszéltünk.
- S miért beszéltetek össze?
- Hogy átadjam neki a leveleket.
- Hát mégis tudtad, hogy el fogja lopni?
- Nem tudtam igenis.
- És átadtad a levelet?
- Igenis át.
- Ejnye haszontalan gazember, akkor részed van a lopásban?
- Nincs részem ühüm, ühüm, mi csak összebeszéltünk.
- No várj, majd adok én neked. Verjétek vasra ezt a gonosz fickót.
- Ártatlan vagyok, ő a gazember, mert rászedett.

- Hallod-e Gyurka -, mondá a bíró komolyan -, én most nem tréfálok, valld ki az egész dolgot kurtán.

- Igenis úgy volt, hogy mi összebeszéltünk.

- Vigyétek ezt a semmiházit a pincébe!

- Jaj, jaj, irgalom bíró uram, bevallok már mindent.

- Szaporán hát.

- Úgy történt, kérem alássan, hogy mi összebeszéltünk.

- Hányszor mondod ezt kölyök?

- Hasadjon ketté a nyelvem, ha nem igazán beszélek. Úgy történt, hogy Garati Pista kért és én megfogadtam szavát.

- Mire, kötni való vén kamasz?

- Nem vagyok még én vén kamasz, kérem alássan, mert még a legények sem akarnak maguk közé fogadni, azt mondják, legyenek előbb tizennyolc esztendő. Hanem mégis mondok valamit, az a Garati rábeszélte engem, hogy leveleit ne hozzam bíró uramhoz, de a postáról vigyem egyenesen hozzá; a postabeli urakat is megkérte, hogy tegyék külön fiókba azokat és vagy neki, vagy csak énnekem adják ide. Hoztam már én részére egy garmadával, ma is kettőt egyszerre. Gondolám magamban, Komródon foglalatostkodik Pista, tessék egy félreugrást amoda s úgy jövök haza a többi holmival, minek pocsékoljam az időt hiába, hiszen innét Komródra vissza, nagy kerülő volna.

- Akkor hát csak az ő leveleit adtad át neki?

- Csakis az övéit. Egy percre leültem szalonnázni s azalatt ő kilopta a pénzeslevelet.

- No lám, te ostoba fiú, mért nem mondtad el mindjárt így a dolgot?

- Mert másként kérdezett bíró uram, mondtam én, hogy összebeszéltünk az ő leveleire nézve. Osztán attól is félttem, hogy megszid a félreugrásért.

- Hiszen szárazon el nem viszed most sem, de azért legfeljebb elcsaplak hivatalodból. Honnan kapja a Pista a leveleket?

- Hát a postáról.
- Úgy? Volt-e apádnak még több ilyen okos fia?
- Nem volt, megkövetem alássan, a másik kettő vászoncseléd.
- Azt kérdeztem, kitől kapja a leveleket?
- Ma úgy hallám, hogy Vácról.
- Vácról? Nincs neki ott rokonsága! No, no, úgy látszik, valami egyébnek a nyomára is rájövünk.

A jelenlévők egyhangúlag hozzájárultak Csömöri véleményéhez, hogy itt még több gonoszság is rejlik, amelynek kiderítéséhez ezen egy levél vezeti el őket.

Mindeme tárgyalás pedig igénybe vett majdnem háromórai időt, úgy, hogy már beesteledett s a bíróság még mindig ott kotorászott a dolog elején.

Ekkorára visszaérkezett a nagyszakállú Áron, de nem magában. Sebesen vágatva kísérte őt egy hintó, amelyben egy öreg úr ült. Előbb a tisztelendő úrhoz szóltak be s úgy vele együtt hárman beléptek a bíróhoz.

Kondorné azonnal felismerte az öreg urat, mert ugyanaz volt, ki tőle három esztendő előtt azt a vásznat megvette. Alázatosan kezdet akart neki csókolni, de ő nem engedte meg. Az asszony suttogva közölte a többi jelenlevővel, hogy ez az ismeretlen itt, az ő pártfogója. Ezek tehát tisztelettel szemlélték őt és csendben várták szavait.

- Megengedjen bíró uram, hogy háborgatom foglalkozásában mondá az öreg úr -, hanem én megkönnyíteni jöttem a vizsgálat menetét, mert hallám, hogy egy legény állítólagos csinját tárgyalják itt. Ez a legény nem régen a kórházban feküdt s ott sikerült felőle egyet-mást élete viszontagságaiból megtudnom eme jó ember által (Áronra mutatott), ki nekem elbeszélte, mert én a kórház igazgatója vagyok.

- Nagyon szívesen vesszük nagyságod közléseit - mondá a bíró -, ez a legény már nagyon sokszor okozott galibát nekünk.

Azután egészen újból megmagyarázta a mai esetet.

Átkutatták-e a legény tarisznyáját egészen? - kérde az igazgató.

- Talán van benne egyéb gyanús dolog is?

- Megtehetjük - válaszolá Csömöri s kiadá a parancsot a motyó behozására.

Kiszedtek azután belőle mindent, honnan egyebek között előkerült a két váci levél is.

- Olvassuk fel!

- Ezt nem merem tenni - ellenveté a bíró -, hisz ez mégis csak az ő titka.

- Titok ide, titok oda - szóla közbe Áron -, olvassa el előbb csendesen bíró uram, és ha közölhető, közölje!

Csömöri még egy ideig ellenkezett, de azután maga is égvén a nagy kíváncsiságtól, engedett a biztatásnak és az egyik levelet kinyitván, olvasá:

„Kedves jó Pista bácsi!

Megkaptam levelét, nagyon megörültem, hogy egészségesnek írja magát benne, mert alighanem beteg lehetett, hiszen három hét óta nem írt levelet nekem, de hála Istennek, hogy most nincs baja. Édes Pista bácsi! Miért tiltja még mindig értesíteni anyámat a maga jótéteményerőt. Mondja, lesz rá idő, de mikor? Úgy szeretném, ha már édesanyám is tudná, kicsoda nekem Pista bácsi. Utolsó látogatása óta én sokra haladtam, majd ha - mint írja - néhány hét múlva látjuk egymást, megmutogatom gyakorlataimat. Áldja az Ég Pista bácsit minden jóval. Szerető öccse

Kondor Pál.

Utóirat: a pogácsákat megkaptam, köszönöm, igen jók voltak.”

Csömöri uram orráról leesett a pápaszem, mikor végigolvasta a levelet. Azután odaadta a lelkésznek, hogy olvassa ő fel hangosan.

Az emberek szájtátva hallgatták, maga a tisztelendő többször megállt az olvasásnál és hol Csömörire, hol Kondornéra veté szeméit.

- Olvassuk el most a másodikat!

Csömöri lecsüggeszté fejét s mint kinek lelke valami tusán megy át, komoran ráncokba szedte arcát. A lelkész pedig olvasá:

„Kedves jó Pista bácsi!

Tegnap küldtem levelet, de ma újból írok, hogy értesítsem, milyen meglepetést csináltam édesanyámnak. Küldtem neki hét forintot a saját keresményemből. (Azután következik annak leírása, ami már a Kondorné levelében is van)... Pista bácsi mutat nekem jó példát, de tudom olyan jószívű még sem vagyok, adna Isten nekem is olyan szívet. Szerető öccse

Kondor Pál.”

E másik levél elolvasása után már hangosabb lett a levegő, a jelenlévők csodálkozásait szavakba öntötték s Kondorné ugyancsak törülgette szemeit.

- Atyámfia - szólalt fel a tisztelendő úr -, egy különös titoknak jövünk nyomára, melyből megtudjuk, hogy balul ítéltünk valaki felett.

- Én is azt mondom - tevé hozzá az igazgató -, hanem hát rajta, birtokba kellene keríteni több levelet.

- Ne adják ezt a legény tudtára - szóla Áron - Inkább kieroszakolom tőle háza kulcsait és kikutatom irományait.

Tanakodni kezdtek ezen, sokan elleneztek, de a tisztelendő úr meggyőzte őket. A bíró előparancsolta a kulcsot, ami nem ment könnyen, mert Pista nem akarta kiadni, Úgy vették el tőle erővel a pincében.

Áron elment Rácsos urammal kutatni, addig a többiek fejtegették ezt a két ellentétes eseményt.

S míg ők ezt fejtegették, Szalánczy Lajos befogatott a bricskába s kihívatta a kocsissal apját. Apja tartóztatta, ő nem akart maradni; apa és fia összeveszett, utoljára is az öregnek kellett engedni s felülve a bricskára, gyorsan elhajtattak.

A bakter figyelmeztette Csömörit, hogy:

- Hallja kigyelmed bíró uram, mintha Szalánczyék megfutottak volna valami elől. - Pedig még a bakter keveset tudott a történetekről, mert nem volt a tanácsban.

- Itt vannak a többi levelek és receficék - kiáltá lelkendezve Áron és egy csomó apró iratot tett az asztalra.

Most a szoba még több emberrel telt meg, kik mindnyájan körülállták az asztalt.

A kórházi igazgató átvette az iratokat, és higgadtan rendezte, megtekintvén mindegyiknek borítékát, hogy bizonyos időszakos sorrendben vehessék szemügyre.

- Itt az első, olvassuk! A tisztelendő úr olvasá:

1-ső levél: „Kedves Pista bácsi!

Saját kezemmel írom e levelet, mert már tudok írni; mikor Pista bácsi mellettem járt, még nem voltam annyira képes. Ezen levemben szívből tisztelem magát és kívánok minden jót az Istentől. Miért tiltotta meg nekem, Pista bácsi, hogy írjak maga felől édesanyámnak? Olyan nehéz nekem ezt elhallgatni, de megfogadtam, hát nem írok jótéteményeiről... *Kondor Pál.*”

2-ik levél: „Kedves jó Pista bácsi!

Az igazgató úr értesített engem, hogy pénzt küldtek számomra. Bizonyosan Pista bácsi küldte, amiről édesanyám mit sem tud.

Eszembe jutott, hogyan tétette be velem egykor azt a sok bankót boldogult atyám könyvébe, akkor én még nem bírtam felfogni, mi az, azt gondoltam valami képek.”

- Édes Istenem - szakító félbe zokogva a levélolvasást Kondorné -, hát az a pénz nem boldogult uram után maradt? Jaj, jaj! hová legyek?

Kondornét alig bírták lecsendesíteni, a többi ember is óbégatott s a tisztelendő úr nagynehezen folytatá.

- „Arra szintén emlékszem, hogyan hordatta velem a babot, lencsét, lisztet, tojást édesanyám élésládájába; bizony azon időben volt is bőven...”

- Azt is ő adta? Lehetetlen, lehetetlen!

- Halljuk a levél folytatását - szólt az igazgató. - „...Pista bácsi engem használt fel, mert néma vagyok, a vásznat szintén maga adta a kezembe... tisztelem mindnyájokat.

- *Kondor Pál.*

Ezen sorban jöttek a többi levelek, melyekben Kondor Pali egyenkint felsorolja a segélyezéseket, miket Pista Kondorné irányában teljesített.

- No ezt még álmodni sem mertük volna - kiáltanak a jelenlevő falusiak -, hát a legény eszerint nem szeretőjére költötte keresményét?

De nem ám - vevé föl a szót a nagyszakállú Áron -, mondok azonban én kelmeteknek eme leveleknél is többet. Emlékeznek tán arra, hogy Rácsos uram mindig több búzakeresztet talált Kondorné asszonyom földjén, mint amennyit az előtte való este ott hagyott. Maguk kinevették Rácsos uramat, én pedig leselkedtem éjszaka, honnan eredt a csuda; hát úgy tapasztaltam, hogy Garati Pista saját termését hordta az özvegy földjére éjnek idején, hiszen azon okból bérelt földeket annak szomszédságában. Ez és egyéb szép cselekedetei bírtak rá engem a megtérésre, ez tett engem hívővé Krisztus Urunk anyaszentegyházában, amiért hálát adok Istenemnek ama gyermekért, ki az ő áldozatkészségével meghódított engem.

Bizony, felebarátaim, ha ti azt akarjátok, hogy a hitetlenek hívőkké váljanak, járjatok elől jó példával, s ne cselekedjetez ellenkezően, ne legyetek keresztény létetekre rosszabbak a nem keresztény-nél. Hányan vannak köztetek, kik csúf szavakkal és nótákkal ingerlik a zsidókat, szidják és káromolják uzsoráskodásaikért és világi kapzsiságaikért, ezzel pedig kevésbé térítik meg őket, mert csak a szeretet az, mely hódítani bír. A szeretet pedig tűrő, kegyes, nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik fel, nem nagyra-vágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rossz-szat, nem örül a hamisságon, hanem az igazságnak örvend, mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél, mindent elszenved - amint ezt Pál apostol megírta.

Szeressük mi egymást, segítjük és óvjuk egymást s nem zsák-mányolnak ki a gonoszok. Ha pedig közibénk furakodnak, térítsük őket jó útra intő példával, szeretettel s ha ez nem sikerült, hagyjuk

őket magukra s ők kipusztulnak maguktól. Aki uzsorás kézbe esett, váltsuk ki és óvjunk mindenkit, hogy ne forduljon amaz uzsoráshoz. Ne járjunk a kocsmába, ne vásároljunk, csak szükségest, ne versenyezzünk egymás ellen, mert a rossz ember felhasznál minden zavarost.

Garati Pista úgy cselekedett, hogy bal keze nem tudta, amit jobbja művelt. Múlt hónapban Kondorné asszony Miska fia félig halálán volt és bíró uram maga szalasztotta Gyurkát a városba patikába, de ő csak a falu végéig ment, aztán visszakergette a rossz idő, a nagy zápor. Garati Pista megtudta ezt, kivette Gyurka kezéből az orvosi receptet és elindult éjnek idején gyalog. Útközben érte a nagy szél, a hideg, havas eső, vizeken kellett keresztülgázolnia s mégis áttörte magát a városig s hajnal felé már kezébe adta Gyurkának az orvosságot, ki azalatt jóízűen aludt egy csűrben.

- Tyhű?! adta gonosza! - mondá a bíró - én meg még jutalmat is adtam neki. No várj, ezért lakolsz!

- Hagyja őt, bíró uram - folytatá Áron -, megszenvedte ma. Igaz, hogy Pista egészsége is megérezte azt az utat.

- Hát énmiattam volt beteg - méltatlankodék Kondorné.

- Nem kend miatt, mert kend nem tehetett arról, hogy beteg volt gyermeke. Ilyen dolgokat tudok én Pistáról, meg még valaki, aki megleste, mikor Pista köveket hordott át éjjel Kondorné asszony háza építéséhez. Ez a valaki azóta nem tudott nyugodni, mert rajta feledte lelkét. Hej Csömöri uram, Csömöri uram, ha maga tudná...

Csömöri ránézett Áronra s azt felelé:

- Sejtem már, mit akar mondani; sőt tudom is.

- Szép dolgok, felebarátaim - szólá most az igazgató -, de lásuk tovább a többi holmit, hiszen itt valami postai vevények is vannak. Kapott kelmed Kondorné asszonyom többször pénzt a postán?

- Nagyon sokszor, kivált harmadéve majd minden hónapban egyszer. Tudom nagyságos uram pártfogásának köszönhetem ezt, csókolom kezeit.

- Azt bizony nem nekem köszönheti. Én ugyan - az igazat megvallva - megtettem azt, hogy egy előkelő barátom közbenjárásá-

val felvételtem fiát a siketnémák intézetébe s azonfelül egy úri aszszonyság által gyűjtetem pénzt a maga számára, de ezt a főtisztelendő úr útján juttattam kezeihez.

- Megkaptam azt is, csókolom kezeit, áldja érte kegyelmeivel a Mindenható s adjon ezer annyit e világon és üdvösséget a másikon.

- No de itt e postai vevények arról tanúskodnak, hogy kelmednek a többi pénzt Garati küldözgette.

- Hm, hm - dűnnyögött a bíró -, jól mondta egyszer leányom, hogy nehéz kéz írta s mi kinevettük az eszejárását.

- Jaj Istenem! - tördelé kezeit Kondorné - igaz-e, amit hallok? Mindjárt rám szakad az ég.

- Ne féljen kelmed, megáldotta az ég.

- Miért voltam hát ellensége, miért nem támadt egy helyes su-gallat bennem, mely megmondta volna.

- Ezentúl - mondá a tisztelendő úr - jót gondoljon még ellenségéről is.

- Hogy meg ne szégyenüljünk, mint ma - szólt közbe Rácsos -, szegény Pista, mikor úgy megkínoztuk egyszer, alkalmasint akkor is behozott valamit az udvarba.

- Mi meg azt hittük, hogy ki akart vinni - folytatá Csömöri -, s midőn vízért esdekelt, gyönyörködtünk szomján. Egyedül Boriska könyörült rajta, azt is megbüntettem. De hát ne tanácskozzunk tovább, hívjuk be a legényt.

- Jaj, ne hozzák be - esdekelt Kondorné -, nem tudnék a szemébe nézni: majd inkább visszaadom neki minden pénzét.

-Irigyli tőle a napot Kondorné? - dorgálá őt a tisztelendő úr.

- Nem merek elébe kerülni, hiszen arcába köptem.

-Vegye elő keszkenőjét és mossa le azzal, úgylis nedves könyneitől

XVI.

Az édes jutalom

A jelenlevők visszafojtott lélegzettel várták Garatit, kit a bakter most kísért be a szobába. Elfogultság nélkül szemlélték meg őt s most látták azt a sápadt arcot, azokat a beesett, mélabús, de mégis tiszta fényű szemeket, a szelíd tekintetet és sovány tagokat. Kissé meg volt görnyedve, de azért alakján mégis átömlött a férfiaság.

Pista azt gondolta, hogy tovább akarják vallasni, megállott hát megint nyugodtan a szoba közepén.

Csömöri komoly hangon kezdé beszédjét, hasonlított egy ítélőbíróhoz, ki nehéz feladatát lelkiismeretesen teljesítve közli az ítéletet.

- Garati Pista, hallgass ide és értsd meg szavaimat! Mi megvizsgáltuk ügyedet és elítéltünk.

- De ezután történt valami, amiből megértettük, hogy a dologba tévedés vagy félreértés vegyült. Elejtjük hát a további vizsgálatot, és szabadon bocsátunk azzal, hogy légy nyugodt, nem lesz bántódásod. Pihend ki magad e zaklatások után és reméljed a legjobbat. Eredj most haza fiam, majd ha hívatlak, többet közlök veled.

Pista megköszönte a bíró szavait és a bennlévőktől szerényen elköszönve távozott.

Néhány másodpercnyi csend követte távozását, azután Csömöri szólalt meg újra:

- Nos kedves és igen tisztelt jelenlevők, egy olyan ügyel van most dolgunk, aminő még sohasem fordult elő nálunk. Mit csináljunk most e legénnyel, aki igazán megszegyenített minket? De a dolgot jobban kell megvizsgálunk s ha mindaz igaz, ami jót tett, akkor jutalomra kell gondolnunk. Mindez azonban időbe kerül. Azt vélem tehát, hogy mostan elsősorban megköszönjük a kórházigazgató úr önagységának fáradozásait, felvilágosításait és jótéteményét a

főtisztelendő úr közbenjárásával együtt, azután pedig nyugodtan el-
oszlunk és elmélkedünk a dolog felől.

- Úgy van - szólott a kórház igazgatója -, valószínű, hogy a le-
génynek még több jeles cselekedete is felszínre kerül. Én nagyon
örülök, hogy ebben a községben ilyen ritka keresztyéni példa merült
fel. Ajánlom őt a község jóindulatába, azzal a kérelemmel, hogy a
további fejleményekről értesítsenek engem. Isten áldja kedves fele-
barátaim. A főtisztelendő úr szíves lesz velem jönni?

- A jó Isten áldja, köszönjük kegyes látogatását - hangzott
mindenfelől.

A kórházi igazgató a lelkésszel együtt távozott és utána lassú
tempóban mindenki, többnyire fejlehorgasztva vagy fejcsóválva
szintén kiment. Csak a bíró maga maradt szobájában. Először fel és
alá járt, azután leült az asztalhoz, karjára támaszkodott homlokával
és gondolatokba merült. Sokáig tartott ez s talán még tovább is me-
rengett volna, ha felesége meg nem zavarja őt.

- Mikor kívánja kelmed a vacsorát? - kérde az asszony.

- Nincsen étvágyam, ez a Garati gyerek egészen megzavart,
megyek lakására többet megtudni tőle, de majd később, nem aka-
rom, hogy emberek lássanak. Maradjon a vacsora azutánra, ha visz-
szajövök.

Az alkonyat hamar beállott, mert már késő délután volt úgyis.
Mihelyt sötét lett, Csömöri uram elindult Pista házához óvatosan,
hogy senki ne lássa. Belépett az udvarba és észrevette, hogy a szoba
ablaka nyitva van és odabent gyertya ég. Az ablakhoz sompolygott
és benézett. Látta, hogy Pista az asztalnál ül és egy nagy könyvből
olvas. -Bizonyosan esti imáját morzsolja- gondolá a bíró, de nemso-
kára látta, hogy a legény felkél az asztaltól, tovább teszi székét, az-
után térdre esik.

Pista imádkozott, de oly hangosan, hogy a bíró minden szavát
megértette és megindultan hallgatta, midőn amaz áhítattal buzgón
hálálkodott és könyörgött:

- Óh Istenem, hála legyen néked, hogy mindeddig megsegí-
tettél és erőt adtál a küzdelemre. Tudom, továbbra is megsegí-
tesz. Ne tulajdonítsd bűnül azoknak ama tettöket, melyet elle-

nem elkövettek, hanem adjad, hogy üdvökre váljék. Áldd meg Kondornét és gyermekeit, hogy teljes lelki és testi jólétbe jussanak. Áldjad Palkót, hogy isteni félelemben nevelődjék. Áldjad Szalánczyékat is, de különösen esedezem Csömöri bíróért. Óh Uram, ő a község elöljárója, adj neki bölcs szívet. hogy tudja jól vezetni a falu népét és szent akaratodat megismerje, sokakat boldogíthasson. Áldjad az ő házastársát és ama drága teremtest, Boriskát, hogy az ő férjhezmenetele boldog legyen és mindenben tapasztalja kegyelmedet. Ne engedjed, hogy szívedben vágy támadjon bírására, mert én arra érdemetlen és megvetett vagyok s azért hadd távozzanak el minden ilyenmű gondolatok tőlem. Legyen áldva lépése az ő jegyesével. Én pedig kegyelmet és erőt kérek ama gyönyörűséges igának hordozására, melyet magamra vettem...

- Pista még tovább is imádkozott, de a többit már nem hallotta Csömöri, mert az ablak alatt pár másodpercre térdeire ereszkedett, azután hamar felkelve és szemeit törülve hazasietett.

Otthonában már készen várta a vacsora. Leült, evett, majd abahagyva az evést gondolkodott és hosszasan nézte a lámpa alját.

- Mi lelte kelmedet, hogy nem eszik? - kérde őt felesége.

- Az, anyjuk, az, hogy mi nem vagyunk igazi keresztyének. Azután keveset beszélt, lefeküdt ágyába, de sokáig hánykolódott benne, mert nem tudott aludni.

Másnap úgy reggeli nyolc óra tájban elküldte a kishíró Garati Pistáért.

Pista megjelent és szerényen megállott a bíró előtt.

- Űlj le fiam - szólt Csömöri -, hosszabban akarok elbeszélgetni veled. Tudod-e, hogy titkodat felfedeztük?

- Tudom bíró uram, Áron bácsi ma korán reggel mindent elmondott nekem.

- Mondjad hát mi indított téged arra, hogy annyira és oly önmegtágadással felkaroljad Kondorné és árváinak segítségét?

- Szegény boldogult apám - válaszolt Pista -, kért a siralomházban, hogy jóvá tegyem bűneit és ő megnyugodhassék. Nem bírtam teljesen megfelelni kötelességemnek, de még talán lesz módom valamit tenni.

- De honnan merítetted azt az erőt és kitartást?

- Óh bíró uram a magam erejével képtelen lettem volna, de édesanyám bibliája megmutatta azt a forrást, amelyből erő fakad.

- Édesanyád bibliája? Az igaz, emlékszem -mondta Csömöri -, hogy édesanyád vallásos asszony volt, sokat ült a könyve mellett, csúfolták is érte, de hogy ez a könyv adott volna erőt és tehetséget neked, azt te talán csak gondolod?

- Az a könyv mutatta meg az utat ahhoz, aki erőt és tehetséget tud adni. Megtudtam belőle, hogy a jó Isten a legnagyobb bűnösöket is kegyelmébe fogadja és bűneiket megbocsátja, ha azok őszinte szívvel megtérnek. A tékozló fiúnak atyja nemcsak megbocsátott neki, hanem fel is öltöztette őt saját ünnepi öltönyébe.

- Hát te is tékozló fiú voltál?

- Igen én is az voltam. Keresztyénnek tartottam magamat, de pogány módra éltem. Üdvözítőnk mondja, hogy: "Vagy legyetek jó fák, vagy pedig legyetek rossz fák, mert a fát az ő gyümölcseről ismerik meg." Tehát, vagy igazán megtért emberek legyünk, vagy pedig hitetlen pogányok. "Egy forrás nem adhat édes és keserű vizet." Az nem valódi keresztyén, aki most imádkozik, azután meg káromkodik, most énekel, dicséri Istent, azután meg hazudik. Most bűnbánólag a mellét veri, azután meg lerészegszik. Most alamizsnát ad, azután meg levonja a munkás bérét. Új emberré kell válni, újjá kell születni, a mi rossz emberünknek meg kell halni.

Csömöri szájátva hallgatta a legényt, azután megszólalt:

- No fiam, ilyet még a paptól sem hallottam, azaz, hogy a pap mondhatott ilyet, de az én füleim arra nem figyeltek, mert hiszen az az ő hivatala. De mikor egy akasztott ember fiától hallok ilyet, akkor nem tudom, mit mondjak a csodálkozástól. Hát ki tanított téged milderre?

- Az a könyv, bíró uram, mert az Isten szava.

- Hm, hm, hiszen ha jól tudom, nekem is van ilyen nagy könyvem; édesanyáddal egyszerre vettük meg vagy húsz esztendő előtt, de azóta bele sem néztem, gondolván, hogy csak a papnak való az. Hej anyjuk, anyjuk - kiáltá a bíró -, gyere csak be egy szóra.

Csömöri asszony bejött és kérdőleg nézett urára.

- Ugyebár megvan még nekünk az a nagy könyvünk, amelyre aranybetűkkel az volt nyomva a táblájára, hogy Szentírás.

- Megvan ám - szolt a bíróné -, hiszen Boriska olvasgatja szorgalmasan naponta.

- Micsoda, Boriska olvasgatja? - csodálkozék a bíró s nem vette észre, hogy e közlésre Garati Pista sápadt arca piros lett és szemei ragyogni kezdtek.

- No jól van anyjukom, eredj csak dolgozdra, úgylis téasztás a kezed, majd én utána nézek ama könyvnek.

Az asszony mosolyogva távozott. Csömöri sokáig rázta a fejét, azután így szolt:

- Pista fiam, most már hiszem, hogy te nem tudsz hazudni. Mondjad csak, nem voltak néked titkos találkozásaid Boriska leányommal?

- Egyszer vizet adott nekem, mikor ájuldoztam a szomjúságtól, ismét egyszer húsvétkor lelocsolt, egy meg a...

- Azt én mind tudom, de külön találkozásaid nem voltak-e a faluban?

- Nem, bíró uram.

- Hát a hímes piros tojás, hogyan került hozzá, amelyet egykor elődbe dobtam.

- Nem tudom bíró uram.

- Hát nem te festetted reá a nevedet?

- Nem én, előttem is talány volt s nem bírtam magamnak megmagyarázni bíró uram haragját.

- Hm, hm, hát akkor nem is volt benned iránta való indulatod?

- Én a lelkét szerettem, attól a perctől kezdve, amikor vizet adott és a lelkét szeretem most is, mert az egy igaz, drága lélek; de tovább nem mentem óhajaimban.

- Arra nem gondoltál, hogy esetleg feleségül is vedgyed?

- Nem bíró uram, hiszen én egy megvetett és óréa méltatlan ember vagyok. Az ő boldogságát kívántam mindig és kívánom most is, de minden egyéb távol legyen tőlem.

-No jól van fiam, lásd ezért most már becsüllek. Eredj csak haza, még máskor is beszélni akarok veled. Annyit tudj meg azonban, hogy nagy szeget vertél a fejembe, de nemcsak a fejembe, hanem a szívembe is. Pista elköszönt és hazament, Csömöri pedig behívta a kisbíró.

- Gyere csak Gyurka, gyere, mondsza nekem, hogy hát mégis hogyan került azt a pénzeslevél Pista tarisznyájába?

- Már gondolkodtam felette, megkövetem bíró uramat s azt sütöttem ki, hogyha nem Pista, akkor a fiatal Szalánczy lopta ki és csempészte a tarisznyába, mert vele társalogtam először.

Többet nem lehetett megtudni, nem is bolygatták a dolgot. Különben még aznap este azt üzenté az idősb Szalánczy, hogy megkerült a fia órája is, ott volt a jászolban. Az a hírmondó, kivel üzenetét küldte, többet fecsegett a kelleténél és azt is elárulta, hogy Szalánczy uram tegnap este odahaza lefogatta béreseivel a fiát és olyan tizenöt botot veretett csonttalan testrészére, hogy nagyratartó légénysége kiporlódott belőle. Másnap pedig, nem tudni milyen alkalmából, az ottani kisdédóvónak 200, a kórháznak pedig 300 forintot ajándékozott.

Csömöri uram ebéd után ledült kissé pihenni, mert az álmatlan éjszaka kissé megviselte, de egyőrai nyugalom után behívta feleségét és leányát.

- No üljetek le fiaim, beszélni valóm van veletek s különösen veled Boriska leányom. Lásd, valami olyan megfejthetetlen előttem. Édesanyád azt mondta, hogy te naponta szorgalmasan olvasni szoktál abból a nagy könyvből, amelyre az van írva, hogy: Szentírás.

-Igen édes jó apám, olvasgatok belőle keveset.

- És mióta teszed ezt?

- Amióta az öreg Áron bátya már zsidó is, meg nem is, mert ő is olvassa a könyvet és engem szintén arra buzdított. Ah kedves jó apám, azóta olyan jól érzem magamat!

- No a jegyváltás estéjén nem mutattad meg, hogy jól érzed magad. De mondjad, mit tanultál abból a nagy könyvből.

-Azt drága apám, hogy a jó Isten minket nagyon szeret. Csömöri sóhajtott.

- De mi nem szeretjük őt, nem ám.

- Hanem ezentúl fogjuk - szólt Boriska -, mert ez javunkra válik. Hiszen olvastam is, hogy azoknak, kik Istent szeretik, minden javukra válik.

- Még az is - válaszolt erre a bíró -, ami mostan a mi falunkban történt. Mondjad édes leányom, tudod már te is Garati Pista dolgait, melyek tegnap nyilvánosságra kerültek?

- Tudom, hiszen már az egész falu tudja, Áron bácsi pedig részletesen elmondotta édesanyámnak.

- Csodálatos dolog - szólalt meg Csömöriné -, óh ki gondolta volna.

-És mondjad édes leányom- folytatá a bíró-, nem volt-e neked valami tudomásod már előbb is?

- De igen édesapám, elmondom, hűségesen elmondom.

És Boriska csakugyan hűségesen elmondotta atyjának tapasztalatait a köre préselt békától végig.

- Nos, ha te ezt mind tudtad, miért nem mondtad el nekem? - kérde a bíró.

- Féltem, hogy bajba kerülök, hiszen nem hitték volna el, Áron bátya is tudta, sőt még többet is tudott, de nem árulta el, mert neki sem hittek volna. Bízott azonban Istenben, hogy az igazságot napfényre hozza.

Nekem csak az fájt édesapám nagyon, hogy az a legény ártatlanul oly sokat szenvedett; úgy sajnáltam azt a nemes lelket.

- Csak sajnáltad? Hát akkor szeretetről nem volt semmi szó! A leányka lehajtotta fejét és csak ezt mondta:

- A lelkét szerettem!

- Hm, hm - dörmögött Csömöri -, te a lelkét szeretted, ő meg a te lelkedet. Haj, haj... úgy látszik egymásnak vagytok ti szánva... hát utoljára is mi vagyok én, hogy útban álljak.

Csömöri két kezébe nyomta arcát és elkezdett sírni.

Boriska édesatyja nyakába borult és szintén sírt, de közben mondogatta:

- Ne nézzen engem édesapám, úgy tegyen, ahogyan gondolja. Én az ő lelkét szeretem, de megnyugszom más férfiú oldalánál is, ne gondoljon velem édesapám, ne búsítsa magát emiatt, én engedelmes gyermeke leszek a halálig.

Csömöri csókokkal borította el leánya homlokát.

- Édes leányom, inkább az én szívem repedjen meg, mint a tied, inkább az én gögös derekam törjön meg, mint a te szelíd lelked omoljon össze. No ne búsuljunk, jó az Isten, jót ad!

Csömöriné szintén törülgette szemeit. Csendes asszony volt mindig, most is csendesesen nézte, hogy mi történik.

Híre ment a faluban, hogy a bíró többször áthívatta Pistát s már néhányszor ő is nála járt. Híre ment, hogy Pista egy szép épülettel akarja megtoldani házát. Azután a falu ámulatára híre járt, hogy Garati Pista és Csömöri Boriska vőlegény és menyasszony. Szörnyű, csodálatos; no még ilyet!

Nagy lakodalmat vártak, de a menyegző csendesesen, kis körben, szolidan folyt le. Az a kevély bíró pedig egészen megváltozott. Szelíd, szolgálatkész és oly barátságos, hogy akik azelőtt futottak előle, most bátran tanácsért jönnek hozzá.

Több hónap múlt el. Csillagos este van. Garati István újonnan épült háza ablakából fény tör elő.

Két férfi találkozik egymással.

- Hová, hová Kerekes komám?

- Jöjjön kelmed is velem, megyek a boldog emberek közé. -
És a kivilágított ablakokra mutatott.

-Tán összejövétel van?

- Igen.

- Hm, már én is sokat hallottam ezen emberekről. Összejö-
nek, imádkoznak, énekelnek és a bibliából magyaráznak. Azt mond-
ják, hogy a farkasokból bárányok lettek.

- Megtalálták az igaz utat. Igazi keresztyénekké váltak. Arra
kell törekedni mindnyájunknak, mert mi eddig csak olyan sántikálók
voltunk és vagyunk. A testnek és nem a léleknek élünk, Isten orszá-
gától távol vagyunk.

- De hát ki által jött létre ez a megváltozás?

- Egy akasztott embernek fia által. Egy gyűjtogatónak magja
által. Ő maga is gyűjtogató, de nem házakat, hanem a lelket gyűjtja
meg a Szentírás szavaival úgy, hogy leég az emberről minden
szenny.

- Oh bár meggyűjtaná az én lelkemet is, mert van ám azon le-
égni való.

- Először az Áron zsidó gyűlt ki, azután Csömöri és családja,
majd az özvegy Kondorné, Rácsos uram és mások, akik ellenségei
voltak. Csupa szeretet most a társaságuk és az a fiatal Garatiné, a bí-
ró leánya az ő vidám, eleven, kedves viselkedésével valóságos nap-
fény. Még én soha ilyen kedves, angyali teremtest nem láttam, bár
akadnak, kik leszólják és kinevetik, pedig tudják, hogy ő férjével
együtt az árvák és özvegyek gyámola. Nagy erőnek és hatalomnak
kell lenni, ami a szíveket úgy megváltoztatja és azokba egy új vilá-
got épít.

Ekkor ének hangjai szakították félbe a két férfi beszédét. A
házból csengve és érthetően kihallatszott:

„A szeretet hatalmát áldom,
Mely Jézusban tűnik elém;
Annak dicső nevét kiáltom,
Kitől én por szerettetém.
Magammal én már nem gondolok,
A szeretet árjába hullok.”

A két férfiú végighallgatta az éneket, azután mindketten be-
mentek ama házba, ahol - mint mondták - együtt vannak a boldog
emberek.

